

R 496

ГУЛІСТОН

2
1984

Тошкент районидаги Карл Маркс номли колхоз клуби ҳамиша гавжум.

В. Портнов фотоси

23 февраль - Совет Армияси ва
Харбий-Денгиз Флоти куни

ЖАҲОНГА ТИНЧЛИК!

Юрий МАКСИМОВ,

Армия генерали, Қызыл Байроқли Туркистон Ҳарбий округи қўшилари қўмандони, Совет Иттифоқи
Қадрамони

Янги жамият қуриш ва уни ҳимоя қилиш Коммунистик партиямиз смёстанинг бош мақсадидир. Зоро, Улуғ Октябрь революциясининг ғалабасидан кейинги дастлабки дамларданоқ мамлакатинизни ҳар қандай тақовузкор кучлардан ҳимоя қилиш муқаддас вазифа бўлиб қолди.

Ҳа, бизнинг смёстанимиз — тинчлик смёстани. Партиямиз ва халқимиз тинчликни мустаҳкамлаш йўлida изчил кураш олиб бормоқдалар. Бу кураш юксак даражадаги смёсий ҳушёрлик билан, социалистик Ватанга буюк меҳр-муҳаббат билан йўғрилган.

КПСС Марказий Комитетининг Бош секретари, ССРР Олий Совети Президиумининг Раиси, ССРР Мудофаа Конгражининг Раиси Юрий Владимирович Андропов 1983 йил 24 ноябрдаги Баёнотида бундай деди: «Совет Иттифоқи шуни жуда аниқ-равшан ва қатъий қилиб айтадики, куролланиш пойгасини,

аввало ядрорий куролланиш пойгасини тўхтатиш, ядро уруши хавфини камайтириш ва пиорвардитижада бу хавфни бутунлай тугатишдан иборат принципиал нўйла содик бўлиб қолади. У шу олиjanоб мақсадларга эришишга бундан бўён ҳам ўзининг бутун куч-ғайратларини сарфлайверади».

Жаҳон реақиқиҳи Совет доқниятини ўнинг йўргакдалик ног’идәк бўйига ташашга қасд қилган эди. Уша пайтада янги жамият мабёби бўлган мамлакатимизга қарши чинакамлига салб юриши ўюнтирилди. Ана шунда қон ва жон эвазига қўлга киритилган ҳимоянинг революциясимиз ўзин ёршишган ғалабаларни ҳимоя қилишга қодир эканлигини намойиш этиди. Совет Қуролли Кўчлари жасорат ва матонат рамзига айланди.

Империализм, айниқса Америка империализми Советлар мамлакатининг, биз яшаб турган тузумнинг чинакамли душманини эквалингига буғунги кунда биз яна бир карса нюкор бўлиб турмизмиз. Америка империализмининг вужуд-вужудига сингиб кетган антикоммунизм ва антисоветизм смёстаси билан учун, албатта, янгилек эмас. Бирон ҳалқаро ҳаётда мурракаб вазият юзага келган ҳозирги кунларда ана шу ҳаҳр-ғазабга тўла смёсат инсондаги даражада хавфлидир. Америка Қўшима Штатларининг ҳукмрон доиралари жаҳонга мутлақ ҳомилини қилишдег вайсану смёсат ўтказиб, босқинчиликни ниятлари билан инсониятни ядро фалокати сарни етакламоиди. Совет Иттифоқи ва социалистик ҳамдўстлик мамлакатларига қарши миқёси ва кўлум жиҳатидан ҳаддан ташқари бўлган энг қабиқ, психологияни уруш олиб боришло.

Бу ҳол партиямизни, аввалиг йилларда бўлгани каби, изчил тинчликсеварлик смёстанини социалистик Ватанин ҳимоя қилиши ҳақидаги чинакамлигига ленинича ғамхўрлик билан чамбарчас қўшиб олиб Бориша бурчилди этади. Совет ҳарбий қурилишини барча йиллардаги, энг аввали Гражданлар уруши ва Улуғ Ватан уруши йилларидаги тарихий тажрибалари бу смёстанинг тўғри эквалингига тасдиқлади. Совет Қуролли Кўчлари ҳалқ манбаётларининг ҳамисига сергак пособонига айланди. Жаҳондаги воқеаларининг ҳар қандай қалтал ривожи ҳам эндилика бизни додга қолдирилмайди.

Коммунистик партиянинг иродаси, В. И. Ленин дахсоз түфайли ташкил топган Совет Қуролли Кўчлари шонлини ва жанговар йўлни босиб ўтиб, социализм ва тинчлик ўргонининг ҳақиқий ҳимоячиси сифатида шуҳрат қозонди.

Совет Армияси ва Ҳарбий-Денгиз Флотининг бўйилиги катта меҳнат ва смёсий кўтарилинилар руҳиди, партиямиз XVI съездининг, КПСС Марказий Комитети Июн ва Декабрь [1983 йил] пленумларининг тарихий қарорлари қатъият билан амалга оширилаётган бир шароитда ишонланмоқда. Совет қишилари тинч бунёдкорлик меҳнати билан машгулларлер. Жамиятимизнинг маънавий-смёсий негизи, меҳнатшакларининг Ленин партияси атрофида жисклиги ҳар қаочигидан кўра мустаҳкамланиб бораёттири.

Совет ҳалқининг қуролли ҳимоячилари сафида Туркистон жангчиларининг алоҳида ўрни бор. Совет Қуролли Кўчлари, шу жумладан, Қызыл Байроқли Туркистон ҳарбий округи қўшилари ўзларининг жанговар сафларини Коммунистик партия атрофида тагин ҳам жисплаштирган ҳамда унинг ички ва таш-

ки смёстанини яқдиллик билан қўллаб-куватлатган ҳолда ҳалқимиз ёршишган буюк ғалабаларни, севикини Ватанимизнинг жанубий чегараларини сергаклик билан ҳимоя қилиши ўзларининг викодоний бурчлари сабеб билдилилар.

Совет Қуролли Кўчларининг майдонга чиқиши, шакипланishi ва камолоти улуг доҳиймиз В. И. Ленининг номи, Коммунистик партиянинг фаолияти билан чамбарчас болгич, В. И. Лениннинг тарихий хизмати шундаки, у меҳнатшакларининг революцион ғалабаларини ҳимоя қилиш заруратини асослаб берди, пролетар революциясининг ҳарбий программасини ишлаб чиқди, социалистик Ватан ҳимояни ҳақидаги таълимотга асос солди.

В. И. Ленин янги тиқдаги армиянинг синфиҳ характери ва хусусиятларини очиб, ҳарбий қурилишнинг принципиалларини белгилаб берди. Социалистик Ватанин ҳимоя қилиш ҳақидаги ленинича ғоялар ва кўрсатмалар КПСС ҳужжатларида, ССРР Конституциясида ўзининг янада ижодий такомилими топди.

Улуғ Октябрь ғалабаси аксилинилобчилар ва ҳалқаро империализмнинг ҳаҳр-ғазабини кўзгатиб ўбуор. Улар Советлар мамлакатига қарши ягона Фронтини ташкил этдиар. Гражданлар уруши ҳамда зот эл интервенцияни тўфайли юзага келган фавқулодда мурракаб шароитларда партя оммавий, ҳараратдаги ва қатъий нитизомга асосланган армияни тузишга кириши.

1918 йилнинг февралиди Ишчи-Деҳқон Қызыл Армияси ва Ишчи-Деҳқон Флотини тузиш ҳақидаги ленинича Декретлар асосида дастлаби революцион полкалар шакипланди. Улар уч йил давом этган Гражданлар уруши жанггоҳларида оғизвардиячилар ва интервенциялар галаларини яхон қўйдилар. Улуғ Октябрь Социалистик революциясининг ғалабаларини сақлаб қолдилар.

Голиб ҳоли армиясини тузиш масаласига ёндашиш таҳкибаси ҳозирги замон шароитида ҳам ниҳоятда муддим аҳамиятга эгаиди. Ана шу таҳкибалардан фойдалана билгак, энг ишончи армия тузб, инициобий қадрларни асрар билгилан революциялар ўзларининг озодигига ва мустақиллигини мубаффақиятли ҳимоя қилаётклар. Куба, Никарагуа, Вьетнам бунинг ёрқин далилларида.

Маълумки, мамлакатимизда социализм қурилинича рехалжарининг рўбига чиқарилши натижасида Совет Иттифоқи қудратли социалистик мамлакатга айланди. Социалистик экономика асосида қудратли мудофаа индустрисига вуқудга келди ва бу соҳа урушу арафасида тоз ривожланди.

Коммунистик партия Қуролли Кўчларини бевосита мустаҳкамлаш бўйича катор тадбирлар системасини амалга оширади. 1939 йилдан 1941 йилнинг июнига қадар унинг сафлари дэврли у баварар ошиди. Армия ва Флот техники жиҳатдан қайта қуроллантирildi. Шахсий составининг жанговар тайёргарлиги ва гояйий-смёсий тарбияси токомиллашди.

Тинч қурилиш йилларига ўтиш жараёнлари кечади. Советлар мамлакатига қарши урушда мағлуб бўлган ҳалқаро буржуазия социалистик тузумни йўқ қилиши ҳамиша ният қилиб келди. Ватанимизга қуролли ҳужум хавфи айниқса 30-йилларда кучайди. Американинг миллиардерлаб долларлар билан таъминланган Германия

Бутун дунё пролетарлари, бирлашингиз!

ГУЛИСТОН

Ўзбекистон Компартияси
Марказий Комитетининг
ойлик ижтимоий-смёсий,
адабий-бадий журнали

№ 2 (408)
Февраль
1984

Журнал 1925 йилдан чиқа бошлаган

Ўзбекистон Компартияси
Марказий Комитетининг нашриёти

Агрессив империалистик доираларнинг айби билан халқаро вазият фоят кескинлашиб кетган бир шароитда давлат планини сўзсиз бажариш ҳар бир совет кишисининг, ҳар бир меҳнат коллективи, ҳар бир партия ва жамоат ташкилотининг мажбуриятигина эмас, шу билан бирга ватанпарварлик бурчи ҳам бўлиб қолмоқда.

Ю. В. АНДРОПОВ

Бутун совет халқи каби пойтахтимиздаги Сергели райони меҳнаткашлари ҳам КПСС Марказий Комитети Бош секретари, СССР Олий Совети Президиуми Раиси ўртоқ Юрий Владимирович АНДРОПОВинг 1983 йил 24 ноябрдаги Баёнотини яқдиллик билан қўллаб-куватлаб, ядро уруши хавфига қарши митинг ўтказдилар.

В. Суханов фотоси

Тошкентдаги «Абразив» комбинати ишччи, хизматчилари ўртоқ Ю. В. Андроповнинг 1983 йил 24 ноябрдаги Баёноти муносабати билан ўтказган митингларида мамлакетимизнинг тинчликсеварлик смёсатини тұла-тұқыс мәъқулладылар, АҚШ империализмининг бузғунчлик хатти-харакатлариниң катый қорападылар.

Р. Нуриддинов фотоси
[ЎзТАГ]

ӘКАХОНШУМУЛ ҒАЛАБА

Маълумки, Совет космонавтлари Владимир Ляхов ва Александр Александровнинг 150 суткаллик парвози мувоффақиятли тұгылғанда. «Салют-7» космик станциясида космонавтларимиз томонидан олиб борилған тәжікілік материаллары таҳлил үчүн тегишли илмий мұассасаларға берілді. Лекин улар бажарған базы яғни тәжікоттарынның дастлабқы нағызжалары ҳақида бемалол гапириш мүмкін.

Уиши программасында әндилікде орбитал станциялар учун аянанага айланып қолған түрлі тәжікілік йұналишларда юзлаб экспериментлар ұтқазып күзде туынған зди. Масалан, геофизика, астрофизика, биология, кино ва фотосуратта олиш бүйінша үнлаб тәжікіліктер бажарылды. Мазкур программада космик технология манбааттарын қартилған қатор экспериментлар ҳам ұтқазылды. Бу тәжірибалар түрлі суюқ әртімаларынның кристалларға айланышыда физик хүсусияттарын ықшироқ биліш имкониятын беради.

«Салют-7» станциясидеги «Электротопограф» құрымасыда фоторезисторлар ва тез бузилуған пластмассалар кабін материалларынның бузилин жарайналарның текшириб күріш бүйінша 19 та эксперимент ұтқазылды. Шу материалларынның нағызжалары станцияның шлюз камерасында құйылған, маълум заң очық космосда тутиб күрілді. Кейин эса космонавтларимиз мазкур нағызжаларын станция ынчыга олиб

киріп, уарнинң ҳолатини маҳсус электротопографик үсулда назорат қылдилар ва бу борада ҳам тегишли маълумоттар түпледілар. Шүннингдек, уиши программасыда станцияға биринчи марта олиб борылған «Свет-1» колориметр әрдамыда әскепаж аъзодары сұратын тушіріледіттән күрүлкін ва океан юзапарынның ранинны, модель материаллар бүёғиңнинг үзгаришини текшириб күрділар.

Булардан ташқары, «АМФ-6 М» фотоаппаратыда үч мингдан ортиқ, «КАТЭ-140» фотоаппаратыда үзған яқын сураттар түшірілді. Совет космик амалдітіда тәжік қылнған юзапарынның спектрограммалары биринчи марта телеметрик каналлар орқали Ерга узатылды.

«Космос-1443» оғир юк кемасыдан Фойдаланиш илмий экспериментлар күләмнин аича кенгайтырыш имконини берді. Кемада станцияға 2 минг 780 килограмм түрли юк етказыб берілді. Булар орасыда илмий аппараттар, күшімча күш батареялары, озиғоват бор зди. «Космос-1443» кемасыннан бакыға эса 3 тоннага яқын ёқылғы жойлашды. «Космос-1443» кемасы билан боғлиқ ишлар инқосыға еттач, уннан қайтарыладын алларатыда көраки материаллар илмий тәжік қылыш үчүн Ерга жүннатылды.

Космонавтларимиз «Оазис», «Светблок», «Бион-гравистат», «Медуза», «Гель» құрымалары әрдамыда ҳам космик учын омылларынның үсімліктер, мин-

роорганизмлар ривожига тасыры, биополимерлар кимёвий тузылишининг үзгариши ва түрлі гелларынның бир жиынтық тузылмаларынның қосыл бўлши бўйича қатор биологияк экспериментлар ұтқазылды. Шүннингдек, «Таврия» электрофоретик куримасыда «Салют-7» станциясыда тәжіриба даврида қосыл қилинган замбуруғ вируснинг қобигидан оқсилли препарат нағызжалары олинди.

Бизга маълумки, 1983 йылнинг 1 ва 3 ноябрда космонавтларимиз «Салют-7» станциясында әрдамыда күш батареяларынның үрнатылыш үчүн очық космосга чиқдилар. Бу жараён қочалык мураккаб бўлишига қарамасдан биринчи марта космосда мувоффақиятли бажарылди. Күш батареяларынның үрнатылышында әндилікда космонавтларимизнинг ҳаракатдаги орбитал комплекс конструкиясынан тақомиллаштиришга қодир эканникларын күрсатды. Бу, космонавтика миз тараққиёті учун мұдым ақамияттаға әгадір.

Хозир үнлаб тегишли илмий мұассасалар қаҳрамон космонавтларимизнинг узоқ муддатлы парвоз давомында аманта оширган көнг миесідеги тәжікіліктериннен нағызжаларын пухта ўрганмоқдалар. Табиийкі, мазкур тәжікіліктер самарасы фаннизини яғында мұхит яңгыллар билан бойнады, космонавтика мизнинг көлгүсі тараққиёті учун яғын имконияттар үзатады.

Космонавтлар Владимир Ляхов ва Александр Александров 150 күнлик парвоздан сүнг она-Ватан түпрөғиге зсон-омон қўнди. Жезқазған шахри, 1983 йыл 24 ноябрь.

А. Пушкиров ва В. Кузмин фотолари
[ТАСС — ҮЗТАГ фотохроникаси]

АЛИШЕР НАВОЙИ ҲИКМАТЛАРИ

Ҳақ йўлнинг ким сенга бир ҳарф ўқитди ранж ила,
Айламак осон эмас ҳаққин адо минг ганж ила.

Агар гузлик ўлса кишининг иши,
Не васф айлай олгай ишини санга.

Агар қилмади эл ҳимоят санга,
Ўзингдин керакдир шикоят санга.

Бу гулшан ичра йўқдир бақо гулига сабот
Ажаб саодат эрур қолса яхшилик била от.

Гавҳару дурни қулоқ озори бил,
Сўзни қулоқнинг дури шаҳвори бил.

Ёмон била яхши орасида фарқдир,
Икки кеманинг учун тутган гарқдир.

Иззат тиласонг кам де,
Сиҳнат тиласонг кам е.

Мевага мағз ўлса, бўлур пўст ҳам,
Кимсага ҳам душман эрур дўст ҳам.

Нафъинг агар ҳалқа бешак дурур,
Билки бу нафъ ўзингига кўпрак дурур.

Нече самар сочмоқ эса шоҳ иши,
Кўпроқ отар тош анга терган киши.

Бир хати гар эгри тушар бир нуқат,
Нусхада ҳар сафҳададур эгри хат.

Йигитликда йиғ имленинг маҳзани,
Қариллик чори ҳарж қилилган ани.

Илонини киши тутика сар куфта,
Балодин қилир ўз йўлни руфта.

Киши ҳанзал экса, ачиғ бар топар,
Ва гар най шакар экса, шаккар топар.

Одами эрсанг, демагил одами,
Онни, йўқ ҳалқ ғамидин ғами.

Сабр била боғлиқ иш очилур,
Ишда ошиқкан кўп тойилур.

Ушоқ қанд оқ тузга монанд эрур,
Ва лекин бири туз, бири қанд эрур.

Чун синса кўнгил заҳм забон оғриғидин,
Кам эрмас анинг оғриғи жон оғриғидин.

Қачон сочса тупроқка буёдой бирор,
Йўқ имконки ул арпа қилғой гарор.

Ҳимматсиз киши эр сонидаги эмас,
Ва руҳсиз баданини киши тирик демас.

Қуддус МУҲАММАДИ

ЖАҲОН БЎЙЛАБ БИР ОВОЗ ЯНГРАР

ҚУДДУС

Урушнинг
номи ўчин!

Жаҳон бўйлаб бир овоз янграб,
Мазмунидаги жаҳарнгар.
Тинглаганлар етар тилакка,
Куч багишлар юрак, билакка,
Халойиқнинг бирлигин кўзлар,
Тинчлигин ҳам эрклигин кўзлар,
Тингланг, дўстлар, сўзлар Москва,
Халиқлар баҳтиқ кўзлар Москва,
Ўйлагани — ҳурлиқ, ободлик,
Истағани — маърифат, шодлик,
Кўзлагани; гулласин дунё,
Зулматларни ёритсан ёнё,
Муз саҳросин эртисин қўшиб,
Маддад берсан барча тогу тош!
Дарё, анхор оқсин чўл сари,
Кулоч ёасин дунё боғларни,
Океан орти ўргимчак уя.

Матрабини оламга ёяр,
Кун кўзига салниб чанг солар,
Эрк йўлига гўё гов солар.
Атом бомба сунянган тоги,
Нейтрон бомба сунянган тоги.
Уруш — қирғин, шумлик ўртоғи,
Тинчлик билан ўйнашар бекор,
Кече кундуз вайсашар бедор,
Инсонларни ўйлар кул қимлок,
Учраганини таламоқ, шиламоқ.
АҚШдаги ҳебёлтичлар,
Халиқ қарнига албатта учрабар,
Жаҳон бўйлаб бир овоз янграб,
Мазмунидаги зафар жаҳарнгар.
Тинглаганлар етар тилакка,
Куч багишлар юрак, билакка.

Эй, фарзандлар — ғунчалар,
Эй, фарзандлар — гулчалар.
Эй, фарзанд — юлдузчалар,
Сизга меҳрим шунчалар:
Езда иссин кўёшдан
Қизғанамага авайлаб,
Иссиғи бошингиздан
Ўтмасин, деб атайдаб
Оқ қалпоқ қийдирман,
Пок қалпоқ қийдирман.
Кини бўлганде ундан ҳам
Така-пука юрагим,
Шамоллаб қолмаснилар,
Софлигингиз — тилагим.
Мой, асал едираман,
Чакмоқдек қийдирман.
Қўнгиз деса, опломим,
Кирпич десе, юшиғим,
Мен нима деб севаман:
Юлдузларим, дўмбогим,
Ильич лампам — чирогим.
Сизга кирмасин тикан,
Дард кўрмай ўсингулкан,
Бўлинг тинчлик содати,
Халиқнинг баҳт саодати,
Ватанимиз таяни,
Партиямиз суняни,
Тинчликнинг сафи ўссин!
Урушнинг номи ўчин!
Ер юзимиз гулласин,
Осмон, күёш нурлансин,
Эй, фарзандлар — ғунчалар,
Эй, фарзандлар — гулчалар,
Эй, фарзанд — юлдузчалар,
Сизга меҳрим шунчалар.

Қаро булат гарқ этолмас элларни

(НОЗИМ ҲИКМАТ ШЕЪРИГА
ЎҲШАТМА)

Бизни инсон этган қўёш оналар,
Кўёш она эса доимо порлар.
Онемасми сизни ер ўзиғи келтирган?
Оналар ҳәйтин сақланг, жаноблар!

Қаро булат гарқ этолмас элларни;
Олти ёшли гўдак боғда гул тераф,
Гул күшин унирар, кўкка интилар.
Сиз ҳам ёшлиқда шундай бўлгансиз,
Болаларни ўлдирманг, эй жаноблар!
Қаро булат гарқ этолмас элларни;
Оннадан қидирар ёрин келинлар,
Қаро сочлар ичра гароқ чўмилар,
Сизни бир вакъллар ёр кутган шундай,
Келинларни ўлдирманг, эй жаноблар!
Қаро булат гарқ этмасин элларни;
Узон яшаб, қони қариса одам,
Турмуш ширинлигин унутмас ҳеч ҳам,
Раҳм этинг, кексалар яшасин бардам,
Сиз ҳам кексасиз-ку, ахир, жаноблар!
Қаро булат гарқ этмасин элларни...

Н

НАДЕЖДА Константиновна КРУПСКАЯ

Атокази партия ва совет арбоби, улуг Лениннинг энг яқин дўсти из сафдоши, содик марксист ва толмас революционер, марксча-ленинча таълимотнинг изчили ва фидойи тарғиботчisi, совет педагогикасининг ва эстетик тарбия назариясининг асосчи-ларидан бири Надежда Константиновна Крупская тавалуддига 115 йил тұлды.

Н. К. Крупская 1869 йил 26 февралда Петербургда демократик руҳдаги офицер оиласида туғилди. Унинг отаси Константин Игнатьевич Крупский ўз даврининг илор, ўқи-мишли, революционер ва интерна-ционалист кишиларидан, онаси Елизавета Васильевна эса юксак маданияти, имми, хур фикрли аёл эди.

1889 йилда Н. К. Крупская Петербург (Бестужеваск) хотин-кызылар олий курсининг математика бўлумига ўкишга кирди ва кўп ўтмай, 1891 йилда, студентларнинг марксистик тўғарагига аъзо бўлди, тўғаракда марксизм классикларининг асарлари-ни чукур ўргана бошлади. «Марксизм ҳёт ўйим қандай бўлиши кераклигини ўргатиб, ўз хәйтими багишланган ишининг галаба қозонишига менда мустаҳкам ишонч туғдириб, мени кишиларининг эзгу истаги бўлган энг буюк бахтга эришитирди»— деб ёзган эди Н. К. Крупская.

1891 йилдан бошлаб у беш йил давомида Петербургнинг Невская застава томонидаги Смоленск кишилогоғида яхсанбалик — кечки мактабдада ўқитувчи бўлнишни шилди. Бу мактабда ишчилар ойлан яқин алоқа боғлаб, актив сийсий иш олиб борарди. 1893 йилнинг кузиди Петербургга келди. Кўп ўтмай бу ерда В. И. Ленин билан танишиб қолди. Бу танишув уларнинг мақсадини, тақдирини бир умр бир-бирига боғлади. Унинг раҳбарлигидага марксистик тўғаракларда ва 1895 йилда тузишган «Ишчилар синфини оозд қилиш учун кураш союзинида фаол иштирок этди. Н. К. Крупская 1896 йил август ойдага революцион фаолияти учун қамоқца олниди, ке-йинчалик, яъни 1898 йилда З йил муддатга Уфа губернасига сургун қилинди, лекин ўз илтимосига биноан сургун муддатини Енисей губернаси-нинг Шушенское кишилогоғида ўтайдиган бўлди (бу ерда В. И. Ленин сургунда эди). 1898 йилда шу кишилодка Владимир Ильин ва Надежда Константиновна түрмуш қуришиди.

Надежда Константиновна Шушенскоега отланар экан, ўзи билан бирга Пушкин, Лермонтов, Некрасов, Чернишевский, Тургенев, Горький, Гёте, Гейне каби улуг сўз санъаткорларининг асарларини ҳам олиб борган эди. В. И. Ленин ва унинг ўша ерадаги иниклибоч дўстлари бу асарларни қайта-қайта ўқиб, ёд олиб юборган эдилар.

Н. К. Крупская маънавий, фалса-фий, эстетик, педагогик қарашларининг бундан кеиниги ривожи бевосита доҳий Лениннинг революцион фаолияти ва фалсафий ижоди таъсирида тобора камол топиб борди.

В. И. Ленин ва Н. К. Крупская, революцион фаолиятни революцион

назария билан, марксизм фалсафаси ва эстетикасини мукаммалро ўзлаштириш билан боғлик ҳолда олиб борадилар. Улар башарият бадиий даҳоси ва улуг рус ҳалқи классик санъаткорларининг ўлмас ҳазинасини бетинни ўзлаштириб, ўз эстетик дунесини тобора боинтишар, шу тариқа революцион эстетикани янги ижтимоий тараққиёт босқичида янгила ривожлантириши ўйлайдан борардилар.

1917 йил 3 февралда Н. К. Крупская В. И. Ленин билан мухожириликдан она Ватанига қайтиб келди. У

РСДРП(б)нинг Апрель конференциясида партияниң янги программа-си лойиҳасини тузнишда катнашди. Сўнгра Петрограднинг Виборг район думаси аъзолигига сайланниб, мажманнинг маданий-оқартув бўлумига бошчиликни килди.

Улуг Октябрь социалистик революциясининг жаҳоншурул галобасидан кейин, Н. К. Крупская РСФСР Маориф Халқ комисариаси коллегияси аъзоси ва мактабдан ташкери ишлар бўлими мудири, 1920 йилдан бошлаб ёш сийсий маориф бошқармаси раиси, 1929 йилдан эса РСФСР Маориф

туғиған
кунининг
15
йиллигига

риф Халқ комисари ўринбосари сифатида совет халқ маорифига раҳбарлик вазифаларида ишлади.

Шуни алоҳида қайд этиш зарурки, Н. К. Крупская янги, социалистик халқ маорифининг атокази ташкилотчиларидан ва совет педагогикасининг забардаст назариятчиларидан бири сифатида ҳам улуг макалатимизнинг маданий юқосиши тарихиде жуда катта роль ўйнади. У 1936 йилда СССРда биринчи марта педагогика-фналари доктори, деган имми дара-жага сазовор бўлди.

Унинг бой фалсафий, эстетик, адабий-танқидий ва педагогик қарашлари, хусусан, ўзига хос эстетик мероси ҳакида гап борганди, даставал, шуни айтиш керакки, бу мерос ҳар жиҳатдан Лениннинг доҳиёна назарий мероси билан ҳамохангидир. Н. К. Крупскаянинг 1957—1963 йилларда РСФСР Педагогика фналари Академияси нашриёти чоп этган ўн жилдлик асрлар туплами ҳамда 1978—1980 йилларда Москвада «Педагогика» нашриёти нашр этган олии жилдлик «Педагогик асарлари ҳам шу хуносани исботлайдики, бу имми меросининг бутун мазмунидаги ҳадиси, эстетика, адабиёт ва санъат ҳакидағи билимлар, коммунистик тарбияга доир қарашлар, ўзаро бир-бирига сингишган холда, муҳассасон топган.

Бинообарин, Н. К. Крупская «Адабий ўқитви түргисидаги номли маколаси» (1932 й.) доҳий В. И. Лениннинг Н. Г. Чернишевский, В. Г. Белинский А. Г. Герцен, Л. Н. Толстой, Н. В. Гоголь, А. С. Пушкин, И. С. Тургенев, М. Е. Салтиков-Шchedрин сингари рус санъаткорлари ҳәқидағи асарлари ва Фикр-мулоҳазаларига асосланган. Бу асарларда Крупская ҳудди шу ижодий усул билан, яъни Лениндан ўрганиш, уни ижодий тарбиг қилиш муйин эстетик ёки педагогик проблемага уни маҳорат ила тағбиқ қилиш ва янги имми асрар яриши ўйлайдан боради. У ҳудди шу маколасида «В. И. Ленин рус класик адабиётни түргисидаги, «Ижтимоий ҳаёт ва адабиёт», «Классик адабиёт ва эстетик тарбия», «Бадиий танқид ва эстетик тарбия» сингари ўзаро боғлиқ эстетик, адабий-танқидий ва педагогик масалаларни мухтасар тарзда баён этиб беради. Н. К. Крупскаянинг «Ильин бадиий адабиётдан нималарни ёқтирар эди», «Ленин ва Чернишевский», «Ленин ва Горький» сингари хотира асарлари ҳам асоссан шу руҳдаги.

Н. Г. Чернишевскийнинг ёрқин сиймоси ва кўпқирирлар ижодига доҳийиз В. И. Ленин фавқулодда кучли меҳр-муҳаббат, ихлос ва садо-қат билан қарар эди, ҳудди шунинг учун узининг машҳур публицистик-фалсафий асарини Чернишевскийнинг «Нима қимоят керак» деган романни номи билан атайди. Ҳудди шунингдек, Н. К. Крупская ўз эстетик қарашларни тақомиллаштириш ва асослашда доҳий Ленин таълимотига, унинг ижодий меросига бекеёс бир эхтиром, буюк бир эътиқод ва оташин меҳру муҳаббат билан қарайди. Натижада, ендөш ва ўхшаш, мазму-

ЗАХИРИДДИН МУХАММАД БОБУРНИНГ лирик меросида иккни юздан ортиқ робой бор. Уларнинг кўччилигига соғ мұхаббат, севгига садоқат түйгулари, ватанпаварларин оңанларни гоғат самимий ва таъсиричан кўиланди, юксак инсоний фазилатлар улугланади. Айни замонда автобиографик характерга эга бўлган, шунингдек, маълум ижтимоий воқеа-ҳодисалар муносабати билан битиглан ёки аниқ тарихий шахсларга номалар тарзида ёзилган рубонийлар ҳам оз эмас. Бу турубонийларда муаллифнинг бевосита ўз ҳис-тиғуси, дарду ташвиши, сезинчук қувонни ниҳоятда ҳәёттй тарзида ифодаланади, воқеа ва шахсларга берган баҳоси ҳамда муносабати лўнда, яққол юзага чиқади. Бироқ рубонийларнинг асарнитида шахснинг кимлиги ва қандай воқеа тўғрисидан сўз бораётганини ўқувчиларга номалум колади: бу ҳақда мажвуд фактларни кінёслаб, факат таҳмин этишгина мумкин. Фавқулодда мазмунига эга бўлган кўйидаги рубойи худди шулар жумласидандир:

Эйким, бари шеър аҳлига сен хотинглиг!
Шеъринг бори шеърларга сulton хотинглиг!
Мазмуни анинг хатти саводий ичра
Зулмат орасида обихайвон хотинглиг!

Мурожаат оҳангни ва хитоб руҳи билан ўйкаш бу тантанавор ва ўта ҳороратли мисралар кимнинг ша-

корлар меросидан намуналар келтиради. «Бобурнома»да ҳам ўнлаб шоирлар тилига олинади. Шуни алоҳида таъкидлаш керакки, нозигаш шеъруннос сифатида у шеърияга катта мезон, жиддий талебчаник билан ёndonшган. Диңсиз, ўз таъбири билан айтганда, «бемазас асарларни, кобилиятисиз «шомрчаларни» ёвсиз танкид қиласан Бобурнинг бу мезони назарда тутила, келтирилган рубойи мисралари янада мазмундор жаҳонгандайди, улардаги юксак баҳо ва этироғи, чексиз ҳурмат ва илос, кўтаринлик ва коникиш руҳи янада ёркинро юзага чиқади.

Хўш, рубойи кимга багишланган! Бобурдек юксак диди шеъруннос кўнглини кейси ижодкор мағфут эта олган экан? Яна Бобурнинг ўз икнорига —«Бобурнома» садиғаларига мурожаат қиласан. Унинг кўп ўринларida беистисно, ҳар доим катта иззат ва икром билан Алишер Навоийноми тилга олинади. Навоий билан шахсан учрашиш шарағига мусассар бўла олмаган Бобур кейинчилик унинг юбсан изларини зиёрат этди, йигирма кун давомидан шонр яшаган ўйда истиқомат қиласди, қабрига, Навоий курдирган мадраса, шифохона ва бошқа ишшотларга боради. Бобур Навоийнин давлат ҳамда жамоат араби сифатидаги фаолиятига ҳам юксак баҳо беради, айниқса, унинг шеърий иктидодига қатта-қайта таҳсиллар ўқиди. У бир ўринда:

«Алишербен назири йўқ киши эрди. Турки тил била то шеър айтуб-

рубойи Навоийга багишланган. Шундай экан, у қачон ва қандай воқеа муносабати билан ёзилган! Бу хусусда ҳам ўз тахминларимиз бор...

Алишер Навоий 1489 йилда Астрабод ҳокимилигидан истеъро бебиб, Ҳиротга қайтганидан сўнг, гарчи «муҳарраби ҳазрати сultonний» унвонидан саройда катта курмат-эътиборга эга бўлса-да, расмий давлат ишларидан четлашишга интилган. Кейинги ўн-ўн иккни йилда у асосан жиддий ижодий фаолиятни билан банд бўлди, катор адабий, илмий ва мемуар характеридаги асарлар яратди. Айниқса, 90-йилларнинг охирлари шоир учун самарали билди. 1498—1499 йилларда у улкан «Ҳазоёнин ул-маонийгага тартиб берди, «Лисон ут-тайр» достонини тутгатди. «Маҳбуб ул-кульбун» ёзисига кириши. Худди ўши ишларда шоир «Муҳокамат ул-путгатай» ва «Мажхолис ун-нағонс» таъкидаси 1491 йил охирларидан тутгатилган эди. Лекин, Навоий орадан ўтган 6—7 йил ичиди адабийтга кириб келган ёшларни ҳам ўз газизрасига киритишини лозим топди. Навоий ёш шонирлар қаторида оға-ини Бойсунқур ва Султён Али мирзо номларини ҳам зикр этди. Аммо бу асрда Бобурнинг номини унратмаймиз. Эҳтимол, Навоий бу вақтда Бобурнинг ижодий фаолияти ҳәқида етарили маълумот тўлашига улгурмагандир. Эҳтимол, худди шу макслада биринчи имконият тутгилиши ҳамонок у Бобурга маҳсус мактуб ўйллагандир. Бу мактуб ҳақида

Бинойнинг унга шеърий арзномалар билан мурожаат этиши фикри-миннинг тасдиғидир. Шу сабабли ўзбек тилида қалам тебратча бошланган ёшлар фаолиятини катта қизиқни билан кузатиб борган Навоий Бобурдаги тўума қобилиятини ҳайдиб, маҳсус мактуб ўйллаган бўлса ажаб эмас. Жавоб мактубига Бобурнинг ўзбекча мисралар иловадиши ҳам оддий тасодиф бўлмаса керак: маҳсус битилган бу илова ёзисималар мазмунининг шеърият билан боғлиқлигига ишора этандек бўлади ва айни замонда, мактубнинг шеъруннос устоға ўйлланганингига шубҳа қолдирмайди. Бобур озиниб жавоб мактубини кутади, аммо тез орада яна феодал урушлари гирдоғига тортапди, «жавоб келгунча тафриқи (тарқалиш) — А. А.) ва гавро бўлди» деб ёзади у. Кўп ўтмай Навоий ҳам вафот этди. Шу тарика, феодал қирғинлари ва шафқатсиз ўлим эндиғигина шаклланётган дустлик алоқаларини куртаклигидеёк бўғиб ташлейди...

Бобур Навоийни ўзиғлан мактубга қандай байт-мисраларни иловадиши ўзида жамлалган боб—faslарни Бобур орадан қаримб 20 йилча вақт ўтгач, хотиротлар асосида ёзган. Шу боисдан ҳам муаллиф кўпгина воқеа-ҳодисаларининг тафсилотини бермай, умумий тарзида баён этди. Баъзи «икирчикирларни тикилашда эса, унинг айрим чалкашникларга ўйл юйған бўлиши эҳтимондан узоқ эмас. Шундай назарда тутиб биз, мактубга аслида, «бобурномада ёзилгандек, «байт эмас, балки, рубойи иловадиши ўтилган, деган фикрин билдирамиз. Бу тахминда бирор гайри табииликни ўй: ўша ишлардаде Бобур рубойи жаҳонда ҳам маълум тажриба ортигран эди (Навоийга жавоб мактуби би битилган арафаларда Бинонгай ҳам ўзбекча рубойи ёзб юборганини эслайлик). Демак, байт кўрайли:

«Агар бу тахмин қабул қилинса, юқорида сўз юритилган рубойи Навоийни 905 ҳижрий, 1500 мелодий йил — А. А.) Алишербен тирик эди. Бир навбат манга китобати (мактуби — А. А.) ҳам келиб эди. Мен ҳам бир китобат юбориб эдим. Ориксандар туркӣ байт айтуб, юбориб эдим...»

Мактубларнинг бирортаси, шунингдек, Бобурнинг иловадиши, шу тарзида, Бобурнинг шеъриятини дафъа Самарқандни олғонда (905 ҳижрий, 1500 мелодий йил — А. А.) Алишербен тирик эди. Бир навбат манга китобати (мактуби — А. А.) ҳам келиб эди. Мен ҳам бир китобат юбориб эдим. Ориксандар туркӣ байт айтуб, юбориб эдим...

Эса Бобурнинг ўзи қўйидагича гувоҳлик беради:

«Бу иккичи дафъа Самарқандни олғонда (905 ҳижрий, 1500 мелодий йил — А. А.) Алишербен тирик эди. Бир навбат манга китобати (мактуби — А. А.) ҳам келиб эди. Мен ҳам бир китобат юбориб эдим. Ориксандар туркӣ байт айтуб, юбориб эдим...»

Мактубларнинг бирортаси, шунингдек, Бобурнинг иловадиши, шу тарзида, Бобурнинг шеъриятини дафъа Самарқандни олғонда (905 ҳижрий, 1500 мелодий йил — А. А.) Алишербен тирик эди. Бир навбат манга китобати (мактуби — А. А.) ҳам келиб эди. Мен ҳам бир китобат юбориб эдим. Ориксандар туркӣ байт айтуб, юбориб эдим...

Бу иккичи дафъа Самарқандни олғонда (905 ҳижрий, 1500 мелодий йил — А. А.) Алишербен тирик эди. Бир навбат манга китобати (мактуби — А. А.) ҳам келиб эди. Мен ҳам бир китобат юбориб эдим. Ориксандар туркӣ байт айтуб, юбориб эдим...

Бу иккичи дафъа Самарқандни олғонда (905 ҳижрий, 1500 мелодий йил — А. А.) Алишербен тирик эди. Бир навбат манга китобати (мактуби — А. А.) ҳам келиб эди. Мен ҳам бир китобат юбориб эдим. Ориксандар туркӣ байт айтуб, юбориб эдим...

Эйким, бари шеър аҳлига сен хотинглиг!
Шеъринг бори шеърларга сulton хотинглиг!
Мазмуни анинг хатти саводий ичра
Зулмат орасида обихайвон хотинглиг!

Чиндан ҳам, юксак баҳо ва самимий ихlosни, чин эътиқод ва сўзсиз эътироғини ўзида жамловчи бу оташин мисраларни факат ва фақат улуг Навоий шаънига айтилган, деб ишонгинг келади.

Аслида ҳам шундайдир...

Абдурашид АБДУҒАФУРОВ,
филология фанлари доктори

нига қартилган! Бобур кимни «бари шеър аҳлига ҳон» деб улугламоқда? Кимнинг «шеърлари бори шеърларга сulton» деб шағарламоқда? Кейси бир улуг ижодкор асарларнинг мазмуни умуман яратилган барча асарлар («хатти саводий») ичидаги «зулмат орасидаги обихайвон янглия» инсонларга янги ҳәёт, куч-куват, умид ва шодлик баҳш этди?

Чиндан ҳам, бобурдек шеъриятнинг нозик ва талабчан билдишниң бундай юксак баҳосига сазовор бўлган шонр ким экан?

Аввало, шундай хуласага келиши мумкинки, мадҳия-рубойи ўйналишиндан унда ўз даврида бутун ҳалқ орасида улкан обўрга эга бўлган ва ижодий фаолиятини давом этитираётган улуг шоир тўғрисидан сўз бораётган бўлмоги керак. Яна бир равшан хуласа шуки, рубойи ўзбек тилида қалам тебратиб ўтилган ижодкорга багишланган. Демак, рубойи Бобур ўзинга замондош, барҳаёт ҳамда яратган асарлари билан яқиндан таниши бўлган ўзбек шонирларидан бирни шаънига айтилганни, шабдасиз. Хўш, рубойи кимга багишланган!

Бобур ўтмиш ва замондош ўзбек ва форс-тоҷик шонирлари ижодини яхши ўрганган. Чунончи, у «Рисолаи аруз» асарида етмишга яхин ижод-

ОРЗУЛАР ҚАНОТИДА

Асфальт йўл бўйлаб қудратли «КРАЗ» машинаси ола интилади. Машина рулини мажхам тутган қирк ёшлар чамасидаги бакувуя «йигит аҳён-аҳёнда нигоҳини йўллардан узиб, атрофда ястаниб ётган дала-ларга, поёнсиз пахтазорларга ҳавас билан назар ташлади.

Якин-яқинларгача бу ерларнинг ўрни қўп-қизил чўй эди. Тош-шагаллар орасидан шувоклар кўйка бўй чўзуб ётарди. Одамларнинг меҳнати, техника-нинг қудрати билан экинзорлар, боғу бўстонлар пайдо бўлди. Бугун эса тог этакларидаги тепалик-ларга ҳукум бошлашган. Ана шу яратувчилик меҳнати самараларида ўзининг ҳам улуши борлигидан мамнун.

Сабибулла машинадаги радио қулогини бураб юборди. Кўшик овози атрофи тутди:

Орзуларим бошлади йўлга,
Ҳали етар манзилим йироқ...

Орзулар... Кўшик билан, эзгу ниятлар билан пай-
ванд орзулар.

1960 йилнинг ёзи эди. Ўнинчани битирган Саби-
булла тўғри Әндижон шаҳридаги автокомбинатга ишга келди. Дастлаб слесарга шогирд туши. Астасекин қудратли машиналарни созлашин ҳам ўрганиб олди. Лекин ана шу уликан юк ташувчи «КРАЗ» машиналарини бошқариш унинг бирдан-бир нияти эди. Катъий аҳди ва гайрати туфайли орзуси ушалди. Бориб-бориб оддий шофёrlаридан бригадирларни кўтарилиди. Колектив аъзоларининг қалбига йўл топди. Ўзи барчага ўрнак бўлди. Сабибулла этикадага 23 та «КРАЗ» ва «КАМАЗ» машиналарни биркиттиган бўлди, уларни 28 нафар ҳайдовчи бошқаради. Колективнинг асосий вазифаси Әндижон асфальт-бетон заводини қўм ва ша-
гал билан ташминлашдан иборат. Улар шаҳар ташқарисидаги қаръердан олиб келинади. Бригада аъзолари бу уликан машиналарни кўз қорачигидек асрар-
дилар. Ишдан қайтган машиналар ҳар жиҳатдан эртаниги кунга тайёрлаб кўйилади. Бу эса мувафиятларни олимиради. Бригаданинг ойлик, квартал топ-шириқлари шу тарзда муддатидан илгари бажарила-
вади.

Лекин барibir Сабибулла доим юк ташиш ҳажмини ошириши, машиналар қувватидан самарали фойдаланишининг йўлларини топиш билан бўлди. Ениги ва материаллардан тежаб-тераб фойдаланиш тадбирларини қидиради. Битта машина билан қандай қилиб белгилангандан кўпроқ юк ташиш фикри унга сира тинчлик бермай қолди. Машинага кўшимча принцип уланди. Бу юк ташиш ҳажмини

ошибдию, Сабибуллани қаноатлантирумади. Яна ниманидир ўйлаб топиш керак. Аммо нимани? Бу саволга жавоб топиш машақатли кечди.

Кунларнинг бирда марказий телевидение орқали Москва облатидаги бир гурӯҳ илгор шофферлар тўплаган тажрибалар ҳақида кўрсатув берилди. Үнда новаторлар машиналарга бир неча принциплар улаб, автопоездлар ташкил этиганиларни ҳикоя қилинган эди. Кўрсатувдан сўнг Сабибулла анчагача ҳажонланиб юрди. Саволларига жавоб топгандек бўлди.

— Биз ҳам буни амалда кўлласак-чи,—деди у автокорхона раҳбарларига.

Буни жийдид ўйлаб кўриш керак,—дейишиди.—Москва облатининг йўлларини бизнинг йўллар билан қиёслаб бўлмайди. Сиз кир-адирлар бўйлаб юк ташайсиз.

— Тўғри, адирлардан ўтидаган йўлларимиз бироз хотекис, лекин автопоездлар энг тажрибалri ҳайдовчиларга берилади-ку. Бора-бора ёшларни ҳам ўргатиб оламиз.

Орадан кўн ўтмай, облост йўлларида оғир юк ташайдиган автопоездлар пайдо бўлди. Уни моҳир ҳайдовчи Сабибулла Абдуллаев бригадаси аъзолари бошқарарди...

Бригадага биркиттиган 12 та автопоезднинг энг кичиги 32 тонна, каттаси эса 54 тоннадан ортиқ юк ташши қувватига эга бўлди. Ҳайдовчилар бу автопоездлар ёрдамдан қаръерга бир бориб келишининг ўзида 132 тоннадан зиёд юкни заводга элтиб беришади. Ишининг бундай ташкил этилиши коллективга катта фойда келтира бошлади. Автопоездларнинг бир кунлик фаолияти мобайнида «ЗИЛ» автомобиларининг 83 таси бажаридиган иш адо этилмоқда. Бу — бригада аъзолари яна юзга ҳайдовчининг юмушини кўшиб бажармоқда, демакиди.

1976 йил.. Санаот корхоналарни, хусусан авто-транспортда ҳам бригада пудратини жорий этишига киришлаган дамлар. Автокомбинат ҳайдовчиларнини ҳигилиши бўлётгандан кўнглини бирдаган ташкил этилди. Бригада пудратни усулнинг афзаликлари, муммомлари ҳақида гаётди. Илгор бригадаларнинг этикчилари, пешкаҳад ҳайдовчилар янги усула үтиб ишлашдан чўшиб, турли хил сабаб кўрсатибошладилар.

Шунда Сабибулла минбагра кўтарилиди

— Янги усула үтиб ишлашни дастлаб ягона маршрут бўйича қатнаётган бригадаларда кўллаш мумкин,—деди у. Мана, биз бир неча йилдан берин битта қаръердан битта заводга юк ташиймиз. Бу-
бири. Иккичидан, узилиш содир бўлмаслиги учун қаръер коллективи ўз зинмасига экскаватор ва бульдозерларнинг бир маромада ишлашини ташминлаш мажбуриятини олини керак. Ана шундагина

пудрат усулидан кўзланган натижани олиш мумкин. Биз бунга эришамиз.

Сабибулла Абдуллаевнинг бригадаси Әндижон облати автомобиль трестида биринчи бўйича пудрат усулини кўплай бошлади. Янгича ишлашга ўтишдан аввал колективни катта тайёргарлик кўрди. Резерва ва имкониятлар хисоблаб чиқилди. Ҳар бир ҳайдовчи ўзини янги усула ишлашга тайёrlади.

— Биз аввало тушлини иш хойининг ўзида ташкил этидик,—деб ҳикоя қиласди Сабибулла Абдуллаев.—Карьер тушлини қиласди ғарздан ўтидан 20 километр олиса эди. У ерга бориб келгунга қадар бир соат вақт йўқотилади, ортичча ёнлиги сарфланади. Бригада усула қулланмасдан аввал объектга неча машина зарурлигини чеч ким билмасди. Эндижикда қаръер маъмуритининг буюртмасига биноан машиналар аниқ микдорда ёркотилади. Эксекватор ёки бульдозернинг айби билан машина бекор турбий колса, қаръер маъмурити билга жарима тўлайди. Бу эса ишда мустаҳкам тартиб-интизом ўрнитишга имкон берди. Хуллас, умумий муваффакият учун ҳар бир кишининг масъулиятни ошиди. Колектив авзольарнинг бир-бiri меҳнати устидан назорати кучади. Меҳнатга ҳақиқий коммунистик муносабатда бўлиш физиатлари намоён бўлаётди. Бундан ҳар бир ҳайдовчи катта наф кўрмоқда. Шофферларининг ўтча ойлик маёшлари 400 сўмдан ошиди. Бунинг эвазига дориламон турмуш кечиришмоқда. Янги уйлар куриб, тўйлар қилишмоқда.

Еддида, Авар ислми йигит янги ишга келган пайтадар коллективига тезда киришинг кета олмади. Сержда, ўзга чолар эди. Лекин унинг ўз касбими чин дилдан севши Сабибуллага ёқиб қолди. Кўпчилик бўлиб таъсир ўтказишди. Иш ўргатиши. Бугунги кунда Анваржон Долимов бригаданинг энг тажрибали, тиришқоқ, ташаббускор ишчиларидан хисобланади.

«Бирлиқ, ҳамхиҳатлик қарор топ-ган жиёда ишлар ҳам баракали бўлаверади», деган фикр кечди Сабибулла шинни хәлидади.

Ҳамжиҳатлик... Коллективларда меҳнат унумдорлигини ошириши, кам сарф билан юқори натижаларга эришиш кўпроқ ана шундай ҳамжиҳатликка, онги интизом кай даражага қарор топганингига боғлиқ. Ўзаро ёрдам, ҳамкорлик Сабибулла бригадасининг Ѹам ютуқларини ташмин этиётган омиллардандир.

Ўн биринчи беш йиллик ҳажмади иш бажарши ҳақидаги кимматли ташаббус билан майдонга ҳақидаги қимматли ташаббус билан майдонга чиқиши республика-мизинг ўн беш донгдор ишчилари қаториди Сабибулла ҳам бор эди. Ваъза вафоси билан деганиларидек, у ҳозирги пайтада 1987 йил ҳисобига меҳнат килмокда. Ўн биринчи беш йиллик бошнада бери юк машинаси билан салқам З 3 милион километр йўл босиб ўтиди. Бу — республика-мизинг автомобил транспорти министригига колективларни ўтасидан ҳам энг юқори кўрсатишларидир. Бугина эмас, у бошлиқ бригада ўн биринчи беш йиллик планини аллақачон удадалаб бўлди. Планга кўшимчаликравиши 300 минг тонна юк ташиди. Утган муддат ичди 70 минг литр ёнлиги, 50 дан зиёд автомошина иктисад юнисига олинига Сабибулланинг ўзи 54 тонналик автопоезд билан 150 минг тоннадан ортиқ юкни мансизига элтиб беришга муваффак бўлди.

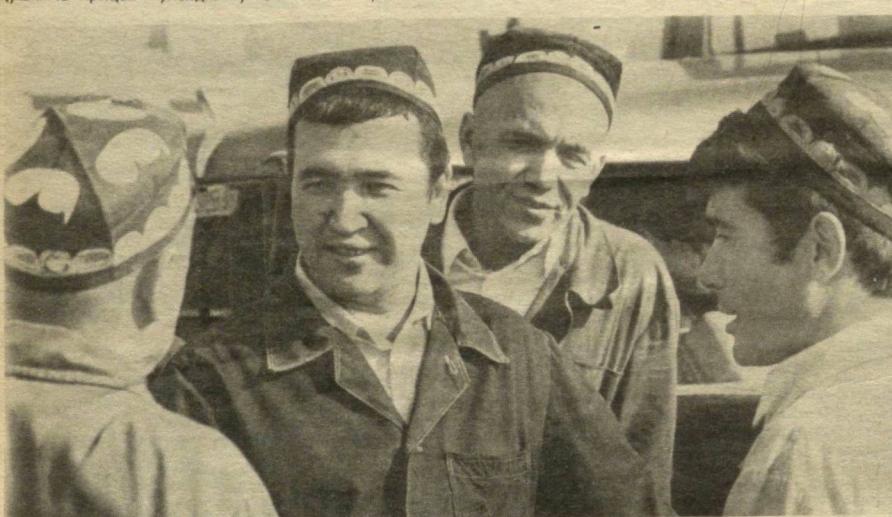
...Уша куни бригада аъзоси Баҳром Розиков ишга ҳаммадан этра кедди. У машина моторини ўт олди-рётган пайтада бригаданинг Камолиддин Шамсиддинов, Анваржон Долимов сингари шофферлари пайдо бўлиши.

— Дўстларим, янгила, — деди Баҳромжон чунтагидан газета чиқариб боши узра баланд кўтараркан. Йигитлар қизиқишиб, унга томон пешвуз юришиди.

— Сабибулла акамини муюғотлашибди. СССР Давлат мукофоти билан!

Бирпосда бошқа ҳайдовчилар ҳам иш жойига ишғилишиди. Шу дам пайдо бўлган Сабибулланы йигитлар омсомига отиб иргитишар, шу зайл ўз қувончларини изҳор этишиар эди...

Меҳнатда эришиган улкан зафарлари, автотранспортдан самарали фойдаланишга кўшган шахсий ҳиссаси учун бир гурӯҳ ишлаб чиқарни илғорлари қатори Сабибулла Абдуллаевнинг юк СССР давлат мукофотига сазовор бўлганини ҳақидаги хушабар ўша куни бутун мамлакатга тарафди. Ҳамкаслари, шоғирдлари, дўстлари, бутун автокомбинат мөхнат аҳли уни ўюқсан мукофот билан чин дилдан кутлади. Таъбирик устига табрик ёғилди. Лекин ширин, унтилмас лаҳзаларда Сабибулланинг қалби янада ўюқсан орзулар билан жўш уరарди. Унинг кўзи олдида ажойиб ишлар режаси равишланшиб борарди.

Сабибулла Абдуллаев [ўтада] ўзи бошлиқ бригада шофферлари Олимжон Расулов ва Абдумалик Абдумажидов билан.

Р. Ашурев Фотоси [ЎзТАГ]

Комилжон КАРИМЖОНОВ

ТИНЧЛИК ПОЙДОР БҮЛСИН

Мұхаммадали ҚУШМОҚОВ

Жаңоң қүшүйкү бўлиб қолди. Ливан, Фаластин, Гренада Америка империализми ёққан зулм алангасида ёнмауда. Бу алапга шуълалари бутун инсониятни ҳушерликка, вадший қора кучларни ижловлашга давлат этинода: «Одамлар, гафлата қолман!» Америка империализми қутқулари оқибатида халиро азияя кескинлашди.

Совет ҳалқининг тинчлика бўлган эътиқоди мустаҳкам. Империализмин разил ниятлари албатта барбод бўлади. Асрлар мобайнида давом этиб келётган яхшилик ва ёмонлик кураши дамиши, пиорвард-натижада эзгулик, яъни, ҳаёт фойдасига ҳал бўлиб келган.

Бизнинг давримизга келиб, илмий фаолияти чина-камига қадр топган Мирзо Улуғбекни — осмонни ерга яқинлаштирган, кишилар руҳи ва ақлини босиб ётган зулматни офтоб, ой, қодузлар нурига коришган илим ёзиёси билан тарқатиб юбориши мақсадидага улуғ хизматлар қўнган тенги йўқ олимини жаҳолат куслари падаркуш Абдуллатиф қўллари билан қатт этган эди. Аммо Улуғбек орзулари ўтмади.

«Ер алланадиги, деб айтган донишманди Фикр ва нур мустабидлари ўтга ёқди. Лекин унинг эътиқоди дунё тургунча яшайверади.

Одам узига қанот боғлаб учмоқчи бўлғани ҳам куни кечи эди. Бугун эса, парвоз инсониятнинг кундан-эдтижига айланди.

Эндилинида инсон ақли шу қадар амалий ва қўлланилиши мумкин бўлган кудратга эга, коинот таҳдири одам ўз фикрини қайси йўлга қараб буришига — эзгулик ёки ёмонлик мағнфатига бўйсундиришига боғлиқ бўлиб қолди.

«Ҳаёт абадий бўлсин!» Бу, бир қарашда, гайри табиий кўринаидиган мақсад, эндилинида бутун инсониятнинг дилида, тилида. Чунки ҳаётни йўқ қилиб юборишига қодир ваҳший қуроллар пайт пойлаб турибди.

«Ҳаёт абадий бўлсин! Асрлар давомида табиий оғатлар, Фотихларнинг киргизи баротлари мамлакатларни вайрон қилиди, ҳалиқарни қирди, аммо ер юзидан ҳаётни йўқ қилиб юборишига, бутун инсониятнинг ҳаёт гултоҳини кулга иктитишга оқиззик этиди. Инсониятни, унинг келажатига таҳди солаёттган учини уруш — ядро урушин мана шундай машъум оқибатга олиб келиши: ҳаётга тамомила бардам берини мумкин.

Яқдил бўл, коинот умиди, инсон: Этмоқчи Ҳаётни кўргуликка дуч —

Ер ва бу жаҳонда бўлса қанча жон —
Барин йўқ қилгани қодир ваҳший куч.

Ҳаёт эртакларимиздаги қаҳрамонлар каби,— уч ўйл қаршисидан: борса келар, борса келар ё келмас, борса келмас қаршисидан чиқиб қолдими! Ҳаёт самолёти бермуш уйбурсаги чегарасига — ҳеч шубҳасиз ҳалокат соҳига яқинлашмоқдами!

Йўқ! Асло йўқ!

Келажак болалар номидан тилга кириб: «Йўқ, тинчлик енгади, урун маҳб бўлади!» дейди, яъни:

Ҳар доим бўлсин қўш!
Ҳар доим бўлсин осмон!
Ҳар доим бўлсин онам!
Ҳар доим бўлай мен!

Йигирманчи асрлача ҳеч қайси болалик офтоб, осмон абадиятини, инсаннинг ва ўзининг ҳаётини бу қадар таҳлика остида кўрмаган эди. Чунки бугунгидай қирғин куроллари ҳеч қаҷон бўлмаган. Бугунги кунда ер юзида мавжуд куроллар Ер сайдарини 40 марта йўқ қилиб юбордиган даражада машъум. Шундай: Ер сайдараси бутун инсонияти, табиати, ҳайвонот дунёси — ҳаётни билан биргаликда кулга айланиш эҳтимоли туғилди. Ҳиросима, Нагасаки Фожининг бутун ер шари миқёсига рўй бериши ҳавфи пайдо бўлди.

Шунинг учун раҳбарларимиз бизнинг — совет ҳалқининг хоҳиҳ-иродасини бажариб, уруш ҳавфини даф қилиш, ҳозирги ва келажак авлодлар учун тинчлиники саклаб қолиши йўлида бундан бўён ҳам ҳамма ишларни қилавершиларни билдиришмодалар. Шунинг учун биз бутун дунё ҳалиқларига: «Вакти үтказмай туриб, тинчлини саклайлини», деб мурожаат қилимодамиз. Чунки бизнинг юксак мурод-мақсадларимиз фақат тинчлик кунларда рўёбга чиқади. Чунки бизнинг Совет давлатимиз қарор топган илк кунлариде ёт улуг доҳийимиз Владимир Ильич Ленини қўли билан тинчлик ҳақида декрет ёзган. Чунки бизнинг мамлакатимиз ҳалиқлари буен устодимиз Владимир Ильич Ленини даҳсиз мавзан таянган ҳолда, Совет давлатимизни истикబолини қўзлаган донда Брест сultonни қабул қўнган. Тинчлик доҳийси — меҳнаткашлар доҳийиси Владимир Ильич Ленини она саёнрадаги ҳар бир ишнинни қалби, виҳоднига синонав тикилиб турибди. Ҳар бир қалби тирник, виҳодни одал бу нигоҳдан руҳий куч-кувати олмаслиги, тинчлик миши,

галабаси йўлида фидойи аскарга айланмаслиги мумкин эмас. Акс ҳолда...

Акс ҳолда, тупроқ ҳосил бермайди.

Акс ҳолда, кушлар учмайди.

Акс ҳолда, оналар аллас эшилтимайди.

Акс ҳолда, инсоннинг орзулари ўлади, чунки унинг ўзи буткул қирилиб кетади.

У ҳолда, ҳеч ким улуғ Алишер Навоийга ҳамнафас бўлиб:

Қаро кўзум, келу мардумлиғ эмди фан қўлғил,
Кўзум қаросида мардум киби ватан қилғил,

деб кўйлай олмайди.

У ҳолда, ҳеч ким мавлоно Пушкинга жўровозлиқ қилиб:

Я помню чудное мгновенье,—

деб айти билмайди.

Лекин биз, совет қишилари, социалистик ҳамдустлик мамлакатларидаги барча қардошларимиз, дунёдаги тинчликовесар кучлар билан ҳамкорликда, учинчи жаҳон уруши булишнинг йўл қўймайлини. Биз тинчлиниң сақдаб қоламиз. Чунки ўз буричисини Александар Матросов ва Тўйчи Эркинтов мазнавий юксаклигига дис қиласмиз. Зоро, мураккаб ҳалқаро вазият инсониятнинг акли, виҳодни аввалиги ҳамма даврларидагидан кўра Фаол бир тарзда намоён бўлиши заруритини тақозо этмоқда. Уртоқ Ю. В. Андропов КПСС Марказий Комитетининг 1983 йил Июнь пленумида ўтирганидек, инсоният бошидан кечираётган айни тархини давр «бир-бирита мутлақ энд бўлган иккиси дунёкараша, иккиси смёйи йўл — социализм ва империализмнинг ўз интенсивлиги ва ўтиргилиги жиҳатидан урушдан кейинги бутун давр мобайнида мислиси ўзаро кураш билан ахралб туради. Ер юзидан миллиард-миллиард қишиларниң онги ва қалъя чууну кураш бормоқда. Инсониятнинг келажати эса мана шу идеологик курашнинг қандай натоҳия билан тугашнага кўп жиҳатдан боғлиқ бўлади».

Бу мафкуравий кураш пиорваридаги тинчлик иши гаплабини таъминлашда бадийи адабёт ва санъат ҳам салмоқли аҳамияти касб этади. Модомики, шундай экан, совет адабиёри ва санъаткорлар дунёни коммунистик идеаллар асосида қайта кўраётган замондошларимизнинг тўлқони образларини яратмодалар, мазмунан социалистик, руҳан интернационал, шаклан милий асрларда социализм афзаликларини бадими ҳақонки тасвир иштмоқдадар. Совет адабётёти ва санъати қаҳрамонлари смёйи ва мавзаний даражасининг юксаклигиги, инсоний нуқтати на зардан ғоят мудҳим — оламшумул масалаларининг ҳал эттаганлари, Фикрининг ўтиргилиги ва миқёслиги, туйгурларни боғлиги ва гуманистик жиҳаддан Фоллиги, жанговарлигига билан ахралб туради.

Алишер Навоийнинг орзусидаги ҳаҳрамон — Фарҳод ариқ қазиб сув кептирган эди. Биз 45 кунда Катта Фарғона каналини қизидик. Энди Сибирь дарёларини ўрта Осиёга кептирилди. Мана шу мисолларини ўзи совет ҳалқи ижтимом-майнавий миқёсини яққол кўрсатиб турнибди. Бу юксак мурод-мақсадларда учинчи жаҳон уруши ҳавф, таҳди солмоқда. Бундай таҳлика империализм яратмоқда. Лекин у тарихий шароитнинг ягона хўжайини эмас. Унинг бетийик зўравонлик хатти-ҳаракатларини Ленин партиси сарварлигидаги улуғ инсоний курдат қолмоқда.

Мамлакатимиздаги барча коммунистлар ва меҳнаткашларингиродасини ўзида намоён қўнган бу Байётини бутун тараккийларвар инсоният мутлақ қўллаб-куватлади. Мазкур мудҳим смёйи ҳужакат жаҳондаги тинчликовесар кучларнинг янада фаоллашувига хизмат қилиди. Тинчлик иши тантасиғига комил ишончини тагни ҳам мустаҳкамлайди.

Дарҳақиат, жаҳонда Совет Иттифоқи, социалистик ҳамдустлик мамлакатлари етакчилигидаги улуғ тинчликовесар курдат барқарорлари. Ҳаёт ва Тинчлик гулни бевоқа тўклишиб ҳазон бўллашибди. Инсоний ақлийдор албатта тантана қилиди. Аммо ба ҳаёттй эҳтимёл тўла-тўқиси амалга ошгунича, биз ҳаммамиз яқдим бўлиб, ўз ўрнинмизда сиддиклдан мешнат қилишимиз — тинчлик позицияларини янада мустаҳкамлашмиз керак бўлади.

Бу шундай жаҳондир: конуни — кураш,

Жангда исботлайсан аксиомани.

Бир дам ғоғир қолсан: ийқилиш, нураш,

Мудҳим қўзикорин қоплар самони.

Табиатнинг одил ҳукмнига кўра

Гулламоги керак ҳаёт муттасил.

Яшнамоги даркор кунлар: бир жўра —

Атлас каби кўзни олғувчи, асл.

Қардош монгол адабиёри [чапдан] Д. Цедев, С. Удав, буряят совет ёзувчisi
Д. Жаласараев.

М. Тўйчиев фотоси

**В. П. Чкалов
туғилған күнің
80 жыл тұлды**

ВАТАН ЛОЧИНИ

Валерий Павлович Чкаловнинг номи совет кишилари қалбада матонат ва жасорат рамзы сифатыда абадий мұхрланиб қолған. Затан, у үзиннинг буюк орзуларни рұбеба чиқарып күйілда намоён этгай метніндай иштесаси, күчли характери, бутын иштедіндең халқ ишига сафарбар қыла билиш қобилянтып билан совет кишиңдер шұхратынан оламаро тараты.

Үннинг даёт лаудалары дам интилиш ва изланыш намунасынан иборат: болалығы Волга бүйларыда ўтди, «Баян» деген пароходда ўт ёкучи бўйлаб ишлади, самолётларни таъмир кишиш бўйича слесарлик наспиннега эгаллади, йигирма ёшта тўлар-тўлмас қириуччи-учувчи бўлди. Қызил Байроқтада Ленинград эксадриялжас үчувчилари ўртасидаги ўша пайтлардек нақисрон Чкаловнинг жасорати ҳақида овозалар юради: бирлар оғдо жанғында үннинг энг зўр қириуччи самолётни уриб туширганди, бошқа бирлар иса катта хавф-хатарга қарамасдан Нева дарёсін күпрги остидан самолётнин бошқарыб ўтгани ҳақида сўзлашарди...

Эришилган мақсад мэррасида киояланиси қолмаслиқ, доимо янтилика интилиш — В. П. Чкалов ҳәётининг бои мезони бўйлаб қолди. Валерий Павлович үчувчилик касбини чукур мазмун билан бойтайди, ўзининг бутун кучи, құдрати, қобилянтын совет авиацияси равнайка жаҳмат қилинди.

Чкалов олий даражадаги үчувчилик махорати мактабни яратды, Факат жаңг шаронтидагина эмас, балки үчувчиларни тайёрлашда да мажбу-

рий бўлган ўёлларни топди ва назарий жиҳаддан асослади. Уларнинг кўпин Улуг Ватан уруши мұлларидан буюк учувчининг муносиб издошлири — А. П. Покришин, С. П. Супрун, И. Н. Коҗедуб, Е. Я. Савицкий ва бошқалар томонидан мұваффақият билан кўлланинди.

Совет авиациясининг шон-шұздати хусусида сўз кетганида, деч қандай хавф-хатар уна рўбеба чиқарышдан Чкаловнин бу ўйдан тұтхатиб қололмас эди.

1936 йилнинг 22 мюйизи Чкалов бошчилигида Белковс на Байдуковдан иборат әкимлар томонидан авиация тарихида мисли кўримлаган парвоз амалга оширилди: Москвадан Петровавск — Камчатка орқали Удд оролигача бўлган 9 минг 374 километр узунилдаги масофа босиб ўтилди.

Шимолий қутб орқали Америка Кўшма Штатларига қилинган парвоз совет авиациясининг бемиси мұваффақиятни эди. 1937 йилнинг 18 мюйизи да Москвадан Щелклово аэроромидан омсонағ кўтарилиган совет самолёт 63 соат давомидан 12 минг километрдан зиёд бўлган ўйлани тұтамасдан учкаб ўтиб, Американинг Ванкувер аэроромига эсон-омон кўнди.

Америкаликлар самолётнинг энг оддий мурватидан тортиб мурканаб асаббларнега барча қисмлари совет заводларда қурилганларини ўз кўллари билан қўлларидар, — деб ҳизқиқа қиласди парвоз әкимлари альзапаридан Г. Ф. Байдуков. — Уша пайтада Америка халқи совет мәднаташ-

ларининг вакилларини олқишибад кутиб олганди. Уша пайтада Чкалов оташин савиммият билан АҚШ мәхнаткашларини ўз Ватаны номидан кутлади.

Валерий Чкаловнинг ана шу кучли инсоннагина хос яна бир орзуси — ер куррасини тұтамасдан учб үтши эди. Лекин үннинг бу олмай қолди — жасур учувчи 34 ўшида янги қириуччи самолётни синовдан ўтказаётіб ҳалок бўлди. У Қызил майдонда, Кремльде девори ёнига дағы этилган.

Ўз тақдирини совет авиацияси тақдирини билан чамбарчас болгаган Валерий Чкаловнинг Ватан олдиғағи хизматларини муносиб тақдирланып: у Совет Иттифоқи Қаҳрамони үйненинга сазовор бўлди, иккى марта Ленин ор-

дени, Қызил Юлдуз ордени билан мукофотланы. Заводлар ва фабрикалар, шаҳарлар ва кемеларга миннатдар халқ томонидан үннинг номи берилган.

Тошкентдаги Авиация ишлаб чиқарыш бирлашмасининг В. П. Чкалов номи билан атапиши Узбекистон мәхнаткашларининг само баҳодиринга бўлган ҳурмати, меҳр-муҳаббатидан бир нишонадир. Бирлашма коллективи ўзин шапшада қириуччи маҳсулотларининг сифати ва саломати билан ҳам қутлуғ номига муносиб меднат қылдайти.

Ватан почини — Валерий Павлович Чкаловнинг орзулары совет авиациясининг күдатидан тобора мұкаммал тажассумини топиб бераверади. Баҳодир АМИНОВ

МАТОНАТИНГИЗГА БАЛЛИ!

Котельниково шаҳриңдаги истироҳат болганинг ўртасында ўрнатылган бағанд шоҳсугапа «Т-34» танк кўйилған. Бу танкни Қызил Байроқтада 3-Котельниково танк корпуси жангчиси самарқандлик Ҳаким Бобоқулов бошкаган.

Ҳаким ака Бобоқулов ҳар йили бу ерга ташриф буюради. Улуг Ватан урушининг шиддати йилларыда боиси ўтган жанговар ғўйлардан юркб курдолш дўстларни хотирлаб, Серафимович номидаги боғ-хиёбонда сарғылди.

Ҳаким урушга жўнаганида ўн тўқизи ўнда эди. У ҳарбий тайёрларни Олмасот шаҳриде ўтади. Ҳазе-кестон мәднаташларининг жамгараси дисобига қурилган 70 танкнинг

бирида у немис-фашистларга қарши жангга кирди.

1942 йил 29 декабрь эрта тонгданоқ Совет кўшиллари қарши ҳужумга ўти. Котельниково шаҳрида ҳар бир қарич ер учун қаттиқ жанг боради.

Душман асосий кучларини Сталинградга ташлаган, қандай қилиб бўлмасин мудофаани ёрб ўтб, шаҳарни ишғол қилишини мақсад қилиб кўйган эди.

Қақшатенч жангларда Ҳаким Бобоқулов бошилик әкимлар томонидан тақдирини кўрсатди. Бир неча маротаба душман мудофаасини ёрб ўти. Пиёда аскарларни ҳужумга етаклади. Лекин душман снарядларидан бирни Ҳаким Бобоқулов бошқарареттаги танкни ёндириб юборди. Танк әкимларидан иккى киши — Ҳаким Бобоқулов билан ҳозирда Липецк обlastida истиқомат қиливучи Дмитрий Мальков қаттиқ аяланди, иккى киши ҳалок бўлди. Ҳаким дастлаб Балашов шаҳрида медицина қисмиди, сўнгра Челябинск ҳарбий госпиталда даволанди. Яна жангга отланди. Полтава, Курск жангларыда қатнашди. Ҳарбий малака ва тақриба ортирган ўзбек танкиси пулемёт-

чишар бўлинмасига командирлик қилди.

Навбатдаги танклар жангидаги Ҳаким Бобоқулов қаттиқ аяланди. 1943 йил моспиттанды даволаннаб чиққач, Ҳаръков шаҳрини озод этиши, Днепр дарёсі бўйидаги Кременчук шаҳрини душмандан тозалаш операцияларда иштирок эти.

Улуг Ватан урушга жангходларда оддий ўзбек йигити Ҳаким Бобоқуловнинг характеристи тобланыб борди. Ҳаким 1944 йил Минск учун бўлган қаҳшатиги жангларда яна оғир яратди. Бу сафар узоқ муддат — етти ой даволанди, сўнгра, яна қайтадан Фронтига отланди.

Могилеъ шаҳридан чекинаётган душман ҳар қарич ерга тиш-тириоги билан ёпишиб олган, жон талвасасида қарши ҳужумга ўтишига интиларди. Ҳаким Бобоқулов душман ҳужумини даф қилишади сафдоши ефрейтор Киселев билан бирга алоҳида мардлик кўрсатди. Душман бу жангда жиддий талафот кўрди.

Жасур танкни ва пулемётчи Ҳаким Бобоқулов Кауяс, Вильяс са Кёнегсберг шаҳарларини озод қилишида, Берлинни ишғол этишида қатниш-

ди. Она юргитига — Пойарқ районынга Қызил Байроқ, учинчи даражада аяланып, Қызил Юлдуз ордени билан гилемдилди.

Орадан ўнлаи йиллар ўтди. Улуг Ватан урушси таомон бўлганнага жадемай қарқи қий тұлади. Лекин уруш қатнашчилари босиб ўтган жанговар йўлларнинг ҳар бир қаричи кўзларга тўтий. Чунки бу йўллар кўзга кўрим-мас жон ришталари билан болгалинган. Яқинда Ҳаким Бобоқулов номига куттимагандан мақтаб билан соғва келди. Мақтубда шундай дейилган эди: «Ҳурматли Бобоқулов! Биз Воронеж шаҳридан Котельниковога келиб, истироҳат болғидаги «Т-34» танким кўрдик. Бу танкда Сиз Сталинградни немис-фашистлардан озод этишида иштирок этиб, жанг кўзиган экансиз.

Матонатнингизга койилмиз. Ушбу магнитофонни Сизга соғва сифатида юбормоқдамиз. Сизга сидат-саломатлик ва узоқ тиљад қолувчи Ивановлар оиласи.

...Ҳали бу йўллар кўплас қалбларни бир-бирiga туташтиради.

Камолиддин МИРЗАДАҲМЕДОВ

А. КОРОЛЕВ. Дарёни жанг билан кечиб ўтиш.

А. КОРОЛЕВ. Жангдан қайтиш.

ЎзССР Фанлар академиясининг академиги Восик Воҳидов шогирдлари билан.

М. Пенсон фотолари

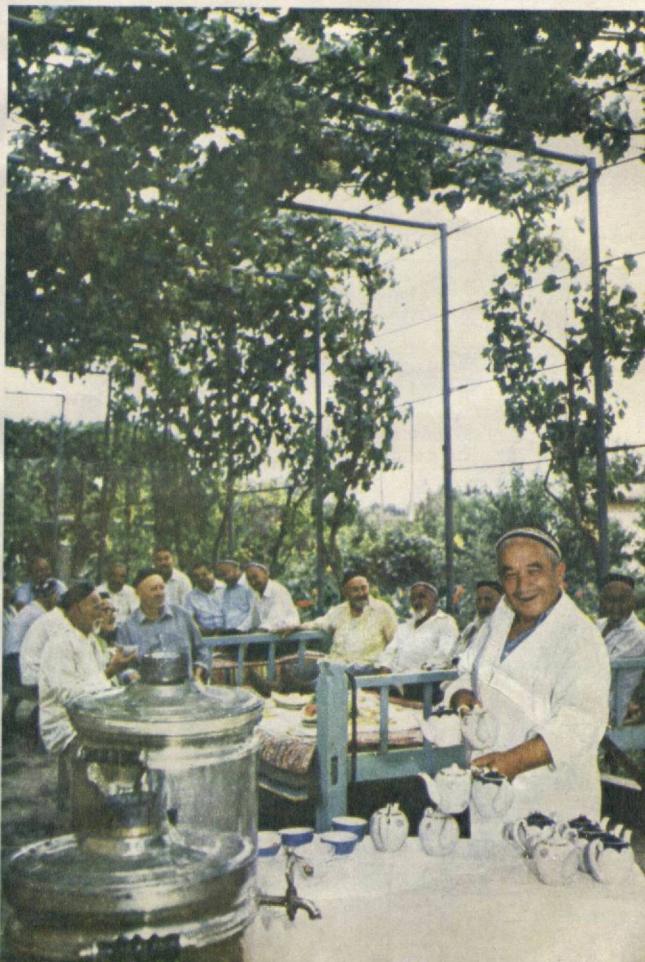

Нон бозорида.

Рассом қызлар.

Чойхона.

АЛИШЕР НАВОЙ
СИЙМОСИ
ЎЗБЕКИСТОН ССР
ХАЛҚ РАССОМИ
ЛУТФУЛЛА АБДУЛЛАЕВ
ТАСВИРИДА

Илҳом оғушида.

Навоий қурилишда.

МАЪРИФАТ БАЙРОКДОРИ

Шариф ЮСУПОВ,
филология фанлари кандидати

Лирикада, прозада, публицистикада катта маҳорат эгаси бўлган Фурқатнинг ўзбек адабиёти тарихидаги энг муҳим хизматларидан бирни унинг демократик адабиётда маърифатпарварлик йўналашини янги, юкори босқичга кўттарганиниги, бу соҳада тенгиз кўркем асарлар яратганинигидар.

Тўғри, кўн асрлик тарихига эта бўлмиши классик адабиётимизда маърифатпарварлик руҳидаги асарлар Фурқатдан анча илгари шартига яратилган ва кишиларининг ажл машъяъига бўлган эътиқодини мустаҳкамлашга хизмат килган эди. Масалан, буюк Алишер Навоий «Фарҳод ва Шинри»да Фарҳод образига характеристика берар экан, у ўйиган имларга алоҳида этибайт қарратган ва уларни:

Табиию риёзию илоҳий,

«Алишер, бе, тез»дек олинда камоҳи,

дега тасвирлаб, Фарҳод ўша даврнинг сиёҳи мухитида диний таълим билан чекланшини асло хаёлига келтирмаганини, табийи фанларни, математики фанларни пухта этгалинганини буюк ибрат намунаси сифатида таъкидлаган.

Алишер Навоий, шунингдек Бобур, Бедил, Машраб, Зебунисо, Ноидира, Оғакий сингари забардаст шоирлар мактабидан сабок олган ва ундан ўз маърифатпарварлиги учун энг асосий манбалардан бирни сифатида юзбондаги ташвишлаб, Фарҳод ўша даврнинг сиёҳи мухитида диний таълим билан чекланшини асло хаёлига келтирмаганини, табийи фанларни, математики фанларни пухта этгалинганини буюк ибрат намунаси сифатида таъкидлаган.

Тошкентда «Туркестон вилоятининг газети» редакцияси билан кундадлик муносабатда бўлган даврида Фурқат рус классик шеъриятининг энг забардаст вакиллари ижоди билан шугулланганини кўртсатувчи анчагина давлатларидан, халқ орасида кенг шуҳрат топган асияси пайровларидан ижодаладан.

Тошкентда «Туркестон вилоятининг газети» редакцияси билан кундадлик муносабатда бўлган даврида Фурқат рус классик шеъриятининг энг забардаст вакиллари ижоди билан шугулланганини кўртсатувчи анчагина давлатларидан, халқ орасида кенг шуҳрат топган асияси пайровларидан ижодаладан.

Хис этиши руҳи, рус классик шоирларининг ёдёти кенг кўламда, ҳаққоний ажл этириши, уларнинг ватан ва халқ саодати учун фидойилини улувлович ажойиб фикрлари Фурқатнинг қалбида мангалик бир оташ пайдо килган эди. Шу бойсдан Фурқат янгича маърифатпарварлини тараним этган асарларида шарқ халқларининг эртак да афсоналарида тасвирланган ажойиб образлар ҳамда вожеаларга қайта-қайта муроҷаёт этиди, рус шеъриятининг ифтихори бўлмиш буюк санъаткорлар асарлари билан бевосита шугулланди, уларни асл ибрат намуналари сифатида ўз халқига тарғиб қилиди.

Чунончи, янги тилдаги ўзбек маърифатпарварлини адабиётининг илк намуналари бўлмиш «Илми хосияти» ва «Гимназия» асарларида шоир Искандар, Луқмони Ҳаким, Афлотун, Арасту сингари «ҳади ҳирадлар» образларига, неча-неча асарлар давомида халқ оғзаки ижоди намуналарида чинакам иллюс ва эҳтирос билан тасвирланган «Ойнан жаҳоннома», «Жамшид жомий» ва бошқаларга қайта-қайта мурожаат қилиди. «Суворов» манзумасида эса мардлик ва баҳодирликнинг юксак тимсоли сифатида халқ достонларидан қад кўтагран Рустам образини ёдга олади, халқ эртак да афсоналаридан, мақол ва маталларидан, халқ орасида кенг шуҳрат топган асияси пайровларидан ижодаладан.

Тошкентда «Туркестон вилоятининг газети» редакцияси билан кундадлик муносабатда бўлган даврида Фурқат рус классик шеъриятининг энг забардаст вакиллари ижоди билан шугулланганини кўртсатувчи анчагина давлатларидан, халқ орасида кенг шуҳрат топган асияси пайровларидан ижодаладан.

Улкан ўзбек маърифатпарвар шоирнинг рус классик адабиётига ва унинг энг йирик вакилларига бўлган ҳурмат-эҳтироми унинг «Шоир ахволи ва шеър муболагаси хусусида» номли ажойиб шеърида ўзининг яққол ифодасини топган эди. Афусуки, чор ҳукуматининг, чор цензурасининг тўсиклари туғайли Зокиржон Фурқат шеъридан бу юзат мухим фикр шеърининг «Туркестон вилоятининг газети»нда 1891 йил 14 февраль сонидаги ўзлонг қилинган вариантига ҳам, ундан кейин ўзбек тилида қайта-қайта чоп этилган вариантиларига ҳам кирмай колган. Орадан 17 йил ўтага, 1908 йилда Н. Остроумов ўзининг «Сартын» («Сартлар») номли китобининг учунчи, тўлдирилган нусхасини нашрага тайёрлаш вактида «Шоир ахволи ва шеър муболагаси хусусида шеъридан тушириб қолдирилган ўша юзат мухим парчанинг сўзма-суз таржимасини кептиради. Сўзма-суз таржимадан ва бутун асар руҳидан маълум бўлишича, Фурқат аввалига Шарқ классик шеъриятининг уч забардаст вакили — Фирдавсий, Ҳофиз ва Саъдий асарларидаги ҳаёт ҳодисаларини ажл этириши усули ва бунда муболага санъатининг алоҳида аҳамияти касб этиши хусусида адабиёт назарисига ҳамда амалиётидан пухта хабардор йирик мутахассис сифатидан мулодаза юритиди, сарҳадида Шарқ классик шеърияти учун етакчи хисобланган бу жиҳатни рус классик шеъриятининг ифтихори бўлмиш Пушкин, Лермонтов, Некрасов асарларидаги ўзига хос томонлар билан, уларнинг образ яратишни маҳорати билан қиёслайди. Шу тарике Фурқат, бир томондан рус ўқувчиларини шарқ шеъриятидаги ҳаётни ажл этириш усуспарли, етакчи поэзия санъатлар билан ташништурса, иккинчи томондан, ўз ҳамюрларини юксак шеъриятининг энг йирик намояндадарни ижодидан, улар асарларидаги ўзига хос жиҳатлардан хабардор этиш мақсадини кўзлаган.

Фурқатнинг «Шоир ахволи ва шеър муболагаси хусусида» номли ажойиб асарида амалга оширимочи бўлган бу катта мақсадда боща бир масалага ойдинлик киритишга ҳам ёрдам беради. Гап шундаки, бавзи адабиётшунослар гўё Фурқат Туркестон Россияга кўшилишининг прогресив жиҳатларидан ҳаддан ташкана тарике хурсанд бўлбік кетиб, иккиси Россия, иккиси рус миллиати ва иккиси рус маданияти болигини кўрмай қолди, бу эса унинг дунёйаравши чекланганлигидан далолат беради, деган фикрни илгари сурадилар. Лекин Фурқатнинг маърифатпарварлик руҳидаги асарлари, жумладан: «Шоир ахволи ва шеър муболагаси хусусида шеърига диккэт билан назар солсан, унинг 1903—1905 йилларда «Туркестон вилоятининг газети»да чоп этилган асарлари мөҳиятини, иккиси руҳидан пухта идрок этсан, шоирни бу масалани ўз замонининг сиёсий етак зиёлиси позициясидан турби ҳал этганлигининг гувоҳи бўлмаси. Масалан, айтайлик, Фурқат рус маданиятида иккиси хил маданият — реақиони ва прогресив маданият мавжуд бўлган-

лигини англаб етмаган бўлса, ўз юрт дошларини рус маданияти ва адабиётидан хабардор қилиши мақсад қилиб кўяр экан, нега ҳатто Туркестон генерал губернаторлигининг кундалик назорати остида бўлган ва чор цензураси доимо кўлига катта лупа олиб текширадиган газета учун мўлжалланган шеърида ҳам бу маданиятнинг энг прогресив, энг илгор фикрли, энг исёнкор табиати намояндадарни бўлмаси Пушкин, Лермонтов, Некрасовларни танлайди Ахир, бу уч фидойи санъаткор зулуга асосланган тузум илдизларига болта урган чинакам ҳаликли асарлари учун император томонидан, сарой аёллари ва бошقا реакцион кучлар томонидан таъқиб ва таҳдидларга дуч этилганилиги, не-не маҳрумларни бошдан кечирганилиги, Пушкин билан Лермонтов эса саройнинг бевосита иштироки билан жувонмарг қилинганлиги деч кимга сур эмас-ку! Фурқат «Шоир ахволи ва шеър муболагаси хусусида шеърида ҳалқ ва ватан учун фидойилининг яқиб намунаси бўлмиш шу уч буюк санъаткорни байрак қилиб чиққанлиги, уларнинг асарларини ҳалқ алоҳида мұхабbat билан ўқишини таъкидлашида улкан ўзбек маърифатпарвар шоирининг рус маданиятида иккиси маданият борлигини тушунганилигидан ташкари ўзи ҳам шу азamat ижодкорларни йўлидан боришига тайёр турганилигидан далолат берарди.

Албатта, Фурқат цензурага чап берини мақсадида кўп ҳолларда айланма йўллар тутишга, ўзининг цензурага ҳуш келмайдиган фикрларни бошқа Фикрлар ичига сингидриб юборишига, иккиси хил маъно англатадиган фикрларни ифодалаб, асосий фикр устига нозик парда тортишга мажбур бўлади.

Шу муносабат билан Фурқатнинг илгор маърифатпарварлик гояларини ифодаловчи асарлари жамиятининг қайси табакалари манфаатини кўзлашганилиги масаласига ҳам тұхтатиб ўтиши мақсадда мувофиқидар. Утган асрнинг сўнгиги чорагида Туркестонда вужуда келган янги тилдаги маърифатпарварлик (Фурқат шу прогресив оқимининг 80—90 йиллардаги энг йирик намояндаси эди) қишлоқ мекнаташарни ҳамда шахар камбагаларининг манфаатини кўзловчи оқим эди. Фурқат асарларида Туркестон маърифатпарварлигининг анча шу юзат мухим жиҳати кўп марта наомён этилган. Масалан, шоирни 1890 йил 23 марта Тошкент эрлар гимназиясини исфаралик дүстси Ҳожи Муҳаммад Зухур билан бирга томоша қилиб, маърифатини угулупчи биринчи шеъри «Гимназияни ёзар экан, шу шеърида ёдик анча эҳтиётлик» билан, айни заманда ўз маърифатпарварлик гояларининг йўналышидан дарак бераби:

Жаҳон илми гулиниң наҳқатидан Муаттар айда ўғулодар машом. Ҳамма аҳли фаросат тұра ўғли Бўлиб гимназиянандин мақсад

мисраларини билган эди. Бу шеърий парчанинг биринчи байтида жаҳон илми гулиниң ёкими хидидан маза кильётганды үзлонлар ҳакида гап бормоқда. Турил сабабларга кўра ҳануз

**Тадқиқот,
кашфиёт,
ахборот**

ДАРЁЛАР МАМЛАКАТИДА

Олим ҚҰЧҚОРБЕКОВ

Германия Федератив Республикасындағы мемлекеттің құнынан берінше 1949 жылдан бастап 1990 жылдан көзінен көрсетілген. Бұз бу мамлекатта сафар қирилләрде, дарёлар илгари бир-бирига қалалар орқали туташтырылғанлығы, шаҳарлараро сүр ғұллардың қосын бүлгандығынан күдік. Рейн, Мозель, Везер, Неккар, Эмс, Майн ва Эльба каби дарёлар орқали бутун мамлекаттада шаҳарларға борыш мүмкін. Мамлекеттің маңырлық жаһадатан ўр ер [пандатаг] бўйнан. Ерлари ўрмон ва экинзорлардан, тоглардан иборат. Мекими мўттадид.

Карл Маркс диёрида

Буюк Маркс туғилған шаҳар — Тирір шаҳри биз, совет сәхәтчиларида ўчмас таассурт қолдиди. Авал Рейн дарёсі, кейин Мозель дарёсін кирғози бўйлаб кетдик. Ҳар иккана дарё ҳам төр дараларидан оқиб ўтади. Ҳар иккя томоннаныздыгын тоглар кўм-кўй ўрмон ё узумзорлардан иборат эди. Айниқса Мозель кирғозидаги тоглар узумзорлар билан қолланғанди. Октябрь ойи бўлгани учун узум узиш, вико таёлрлаш авжиди экан. Ана шундай узумзорлар ва Мозеллинин иккя кирғозидаги кафтдай текис ўйларини Тирір шаҳрига етаклаб борди.

Тирір кекса шаҳарлардан экан. Еши Тошкенттимиз билан тенгдоз. Бу

ерда асосан боғбон бойлар яшаб, білән машгул бўлганлар. Шаҳар Рейланд — Пфальц ерига қарашли, юз мингдан ошик аҳолиси бор.

Қизиги шундаки, трирликлар ўз фарзандарига Маркс деган исми кўп кўйишаркан. Шунинг учун ҳам бу жоини Марклар диёри деб атасади. Шаҳар кўчаларидаги талайгина уларнинг мармар павильонлариде бу ерда фончи Маркс яшаган, деган ёзувларга кўзигин тушади. Аммо шаҳарда келган сайдлар факат Карл Маркс ўйини суринтирилди. Фашистлар давлат тасасига келганинди. Карл Маркснинг ўй-музейини ўйқ қилиб юбориш мақсадиде уни аввал тунука омборига, кейин ўзларнинг иркни газетаси босмахонасига айлантиргандар. Бироқ ҳалик ўйни зиддан кўрилди. Бироқ уни асрар қолган. Бу ўй 1727 йили барокко услубида қурилган бўлиб, 1818 йил апрелида адвокат Генрих Маркс уни сотиб олади. Уша

Карл Маркснинг ўй-музейини зиёрат қилишга биз ҳам мүяссан бўлдик. Ўйнинг иккичи қаватидаги ўн биринчи хонада Карл Маркс туғилған экан. Ана шу қаватидаги қолган опти хонанинг ғалласида Маркснинг Тирірда ўйнган йиллари, университедаги фалони, Фридрих Энгельс билан танишви, сиёсий журналист сифатида кўзга ташланши, Коммунистлар союзининг ташкил топлиши ёрким акс этган. Учимни қаватда эса Маркснинг илмий коммунизм назариси ва ленинизмнинг пайдо бўлишига онд стендлар кўзга ташланади. «Коммунистик партия манифести»нинг пайдо бўлиши жараёнлари, унинг тўлиқ текстти ва биринчи нашри, «Капиталининг биринчи томи» витринага кўйилган. Шу қаватидаги 23-хонада Маркс китобларининг биринчи нашрлари, кўлэзмалари, алоқа хатлари, отасига ва хотини Женни фон Вестфаленга багишланган шеълар, ўзи яхши кўрган ҳалик кўшиклиарининг текстлари бор.

Лиги умуман четлаб ўтилади. Ўй-музей ва илмий текшириш институты ходимлари кўп материалларни топа олмайтганликларини баҳона қилдипар.

Шимолга кетаётганда

Бизнининг саёдатимиз дастлаб Франкфурт-Майн шаҳридан бошланган эди. Гессен ерига қарашли бу шаҳарнинг 665 минг аҳолиси бўлиб, саноат корхоналарим, савдо шохобчалари асосий ўрин эгаллайди. Шаҳарда чеч, еслай, йирик капитал эгаларининг банклари ҳаддан ташқарди кўп. Шу боғдан бўлса керак, шаҳарни «Банклар шаҳри» деб ҳам атасади.

Биз кўнган аэропортининг шаҳарга чиқаевишидаги чап томонидаги катта бўй-бўй майдон турбиди. Ҳар ерда сурнлик турпроқ ўюмлари кўзга ташланади. Биллишимизча, «Першинг» сингари даҳшатли рaketаларни ўрнатиш мақсадида АҚШ самолётларига учун алоҳидар кўниш майдони кўришмоқчи бўлишади. Иш авж олган пайдо наомийчиликар кўниш майдонига ётбай оладидар. Биз ўша пайдо 1981 йилдан бери кўниш майдони кўришмоқчи қолиб кеттанингнинг гувоҳи бўлдик.

Майн дарёси бўйига жойлашган бу шаҳар 794 йилда ташкил топган. Бу ерда XII асрда онд князь қарорғи — Заалхоф, Санкт-Бартоломеус собори, ратуша [شاҳар ҳокими —

Саёхат таассуротлари

Или бешинчи майда бу ўйда Карл Маркс дунёга келди. Ҳозирги кунда Симеон-штрассе кўчасидаги 10-үй — Карл Маркс туғилған ўй-музей бутини ер куррасидан келган сайдлар билан ҳамиша гавким. Бошқа кўчалардаги ялтироқ мармар тахталар ўрнатилган қандайдир маркларининг ўйлари билан ҳеч кимнинг иши ҳам ийк. Илмий коммунизмнинг асосиси ва ҳалқаро пролетариат дохижиси

Бироқ бу ўй-музеидаги Маркс асарапарининг Россияядаги кенг тарқалышы, марксизмнинг давоми бўлган ленинлизм ҳақидаги экспонатларга кам ўрни берилган.

Ўй-музейининг ёнгинасида Маркс фоилиятининг илмий текшириш институти ташкил этилган. Аммо бу ерда ҳам Совет Иттифоқида Маркс асарапарининг кенг тарқалганилиги, марксизм-ленинлизм институтлари мавжуд

Фурқат асарларига киритилмай келаётган иккичи байтда эса, бу ўғлонлар ҳаммаси тўраларнинг ўғли эканнинг икчи чуқур бир дард билан таъкидланади. Шу тарпи замонавий имларни ўрганиши имконияти мавжуд бўлган Тошкентдаги ягона эрлар гимназиясинан тўраларнинг ўғиллари эгалаб олган бўлса, кўйи табаканинг, оддий меҳнат кишиларининг фарзандлари қеарда ва қачон янгича илим олади! деган ҳақиқи савол тўлалигига кун тартибига кўйилади.

Фурқат янгина маърифатпарварларникояларини мөнхаткав ҳалик манфаатларига қаратар экан, Туркистондаги махаллий аҳолингини ўйламайди, балки бошқа ҳалқарининг, ўзмалдан рус ҳалқининг ҳам кўйи табакалари тақдирини ҳамиша назарда тутади. Мана, шоир ҳәтида биринчи марта, ўз юртшодлари орасидан биринчилардан бўлиб, Тошкентда, театр биносида 1890 йил 1 июль куни русча концерт тинглаяпти. Шаҳар музика ва кўшик ҳаваскорларни томондан ташкил этилган бу концерт Фурқатда қанчадан-канча эхтироси тўйтулар, ўз ҳалқи музика маданиятининг ахволи ва истиқболи ҳақида терен ўйлар пайдо қилиади. Эшонкули додхоз мадрасасидаги гарби кулбасида бу ажойиб концерт ҳақида тўлқинланған шеър ёзар экан, шоир театр западиги стуслар «яъно, аввату адно», яны ююри, ўртача ва кўйи — келувчинларининг ҳамёнига қараб тартиб билан

асарларида илгари сурнликан маърифатпарварлик гояларни аҳолининг қўйи табакалари манфаатига қартилганилиги, кишиларининг ирки, дини, миллати, тили ва шунга ўшашларни эмас, балки қайси ижтимоий табакага мансублигиги асоси мезон қилиб олганларига фоят катта аҳамият касб этиди.

Шу тарпи Фурқат маърифатпарварлик гояларини янги тарихий шароитда ривоҷлантиради, XIX асрнинг сўнгиги чорагида ўқлади, содир бўлган катта ижтимоий ўзгаришлар магзини қазақи, буюк рус классик шоирларининг озодлик учун курашга чорлови асарларидан илқомланади, адолати жамият барпо этиш раъиятнинг биргалишади кўзғолон кўтарилиши орқали амалга ошиди, шундай биргалишиб кўзғолон кўтегран раъият ердаги ён кучига поддохнингнинг эмас, балки осмондора порлаб турган кўбунинг ҳам бошидаги токни ер билан ясон қилишига қодир деган фикри ўз юртшодлари орасидан биринчи бўлиб айтади. У «Туркистон вилюятининг газетидаги 1904 йил 19 август сонидаги шундай деб ёзади:

Агар жунбушга келса раъиятнинг пуржаси ногоҳ, Никилгай ерга мөхри ҳоваронининг бошидан афсан.

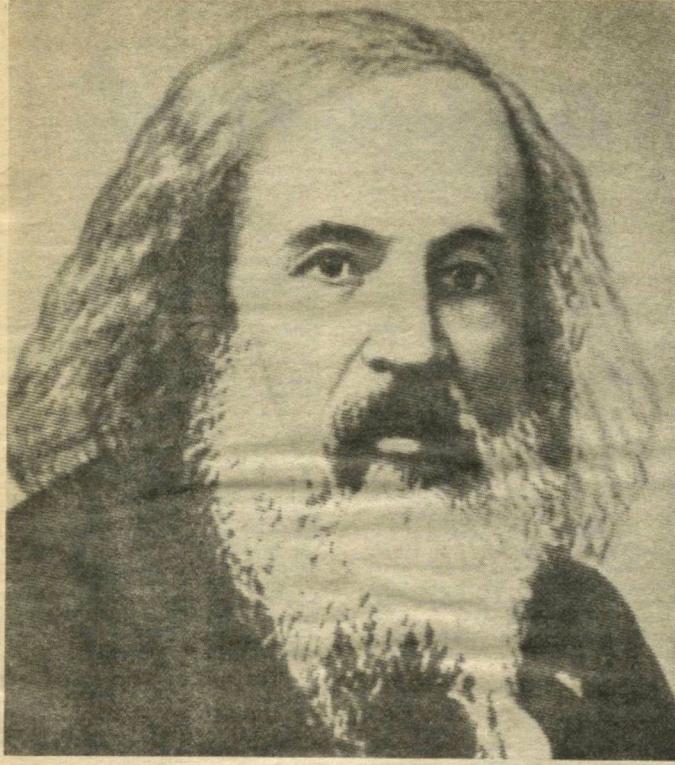
Бу мисралар бутун мамлекатда, жумладан, Туркистонда ҳам биринчи

рус революцияси жунбушга келишидан атиғ бир неча ой илгари яратилган ва ҳалик ҳукмига ҳавола этилган. Бинобарин, Фурқат ўз даврининг энг етук санъаткорларни сингари ҳәттадиги воқеалардан илгарилааб кетган, келажакка назар ташлаб, уни тўғри идорек эта олган эди, деб ҳисоблашмиз мүмкун.

Хуллас, Фурқат асарларини таҳлил этганда, унинг етакчи жиҳатини аниқлаб олиб, ана шу жиҳатга асосий этибонри қаратмоқ ҳам илмий, ҳам сиёсий жиҳатда тўғри бўлади. Фурқатнинг маърифатпарварлик фоилиятидаги етакчи жиҳат эса, унинг бошданоқ ақолининг қўйи табакалари манфаатига хизмат килганилиги, ҳар бир миллатда иккя миллат, ҳар бир миллӣ маданиятда иккя маданият мавжудлигини анча пухта тушуниб, рус маданиятининг прогрессиси кисмини кенг тарғиқ килганилиги, бора-бора, адолатиси тузумдан кутилишини тўғри ўйларни идорек этиши даражасига кўтарилиганилиги билан белгиландайди. Ана шу тўғайлии Фурқат классик адабийтимиздаги янги тиңдаги маърифатпарварларникониг асосиси ва байроқдори бўлиб қолди, ана шу тўғайлии унинг ажойиб асарларни неча-неча авлодларни ўзаро дўстлик, интернационализм руҳиди, оға рус халқига чинакам қурмат ва этироми руҳида тарбиялашдеги олижаноб мақсадга хизмат қиласеради.

Д. И. Менделеев
туғилған күні
150 йил тұлды

Дмитрий Иванович Менделеев ырык кашfiётла-
ри ва тадқылтари билан жағон фанн тарағыншыға
салмоғын қысса құшған машхур рус олимпидір.

Олим кашф этан қимәвін элементлар даврій
қонуны нағақат химия Фаниннинг ривожланышыға
ката тасыр күрсатді. Даврій қонун XIX асрдағы
қимәвін кашfiётларнинг мұхымларыдан бири бўлиб,
Ф. Энгельс унн дақыл равишда Менделеевнинг «Ки-
мий жасорат» деб баҳолаган эди. Дарҳақыт, 1869
йылда очилган даврій қонун — табматыннан буюк
қонуны нағақат химия Фаниннинг ривожланышыға,
кўпроқ вақт үтишига қарамай, ҳануз мұхым адамият-
га эгади.

Ана шундай буюк кашfiёт соҳибининг туғилғаны-
га шу йыл 8 февралда 150 йыл тұлады. Дмитрий
Иванович Менделеев 1834 йыл 8 февралда Тобольск-
да туғылды. У гимназияны тұттатған, Петербургдагы
бош педагогика институтында үчишінде көрді. Институт
Физика-математика факультеттіннег табиғаттадағы
бўйнимин олттын медаль билан тамомлайды.

Бўлажак олим студентлик йилларыда Чернишев-
ский асарларыннан ўқуди, Добролюбов билан шахсан
таниши. Ва даврда машхур химия олим, профессор
А. А. Воскресенский раҳблариги қатор илмий
тадқылтар олиб берді. Уша пайтадақт үннин «Фин-
ляндия орттапарларыннан қимәвін тағдилі», «Финляндия-
дагы Рускиннан пироксенларын кабі илмий ишлары
босилиб чиқди. «Солиширма дәжимлар ҳақида

тәмасидаги магистрлық диссертациясын устида иш-
лади.

1856 йылда у магистрлық диссертациясын мұваффакияттады қимәвінде, уша йилларыннан үзідәй док-
центтике үнвонине олиш учун иккінчи илмий иши —
«Кремнозём биримлары түзилиши ҳақидағы дис-
сертациясын» ҳам өткеди ва 1857 йылда 23 шешін Петеңбург Университеттіннег химия
кафедрасы доценти килем тайналанды, бу ерада у
органик химия курсидан сөзекция үшіншін давом
эттири. Мазкур курсдан дарслық яратыш зарурли-
гынан зытторға олиб, иккінчи иши «Органик қимәвіннің
китобини әзіз тұтады. Бу, Россияда яратылған

бірнеше дарсларын зи.

Менделеевнинг илмий фаолиятыннан үздік қимәвін
сақтауда көрсеткіштіктердің өзінде 500 дан
ошык ишларыннан асосин қисмет қимәві, кимес техноло-
гиясы, физика, метрология, метеорология, қышлоқ
хўжалиғы, иқтисод, халқ мәорифи ва башқа соңа-
ларға оидид. Буюк олимнинг «Сүйвлі эрититаларын
солиширма оғырланағы қараб текшириши», «Спирт-
тіннег суб билан бирнешінші ҳақидағы асарлары ало-
хидда адамиятта шаға. Шүнгінде, «Қайнашын абсо-
лют температурасы» (әзіз «Критик температура»
деб жортилді) кашfiёттіннег бир қисмы ҳам үннинг
хизметидары.

Менделеев үзіннинг «Кимәвін асарларыннан қитобидан
анорганик қимәвін биринчи марта даврій қонун
нұктан назаридан илмий таҳлил қылды.

Менделеев Россия ишлаб чиқарыши күчларыннан
үрнегінде күп күч сарфлады, она-Батаныннинг кел-
жакда ырык индустріял мамлакатта алғаныннан
олдидан күрабилди. У бир неча бор Боку нефть
конларда бўлиб, нефть ишларыннан қиқтисодири ва
техник имкониятларыннан үрганды Ватаннаныз нефть
саноатын ривожланышида фоал қатанашды. Олим
бираңын бўлиб Бонкудаг Қора деңгиз [Ботумига]
нефть қуруларыннан үтказыши зарурлигини ҳам күр-
сатди. Үннин ташаббуси билан Боку нефтидан ёгла
материаллары ва крекинг-керосин олиш нўлга кў-
йилди.

1883 йылда Менделеев тошкүмірни ер остида
газга айлантиришдек ниҳоятда катта ғояннан олга
сурди. Бу тоға кейінчалык В. И. Ленин томонидан
қизғин кўллаб-куватлани. Мазкур усул ҳозир
мамлакаттамизда көнг кўлланыла. Олим старото-
сфера ва ғавода сузын [учыш] проблемасы билан
шагууланды. Стратостат яратыш ғоясина қизғин
тарғиб қылди.

Тўқсонничек йилларыннан бошида Менделеев по-
рохнинг тутиңсиз — пироколлодийли янги түрнин
кашф этди ва Россияда уни ишлаб чиқарыши нўлга
кўйди. У Урал металургия заводларда бўлиб,
кўпгина тавсиялар билан чиқди. «1899 йылда Урал
тимир саноатын ырык асарда маъданлардан бево-
сити темир ва пўлат акратиб олини имкониятларыннан
күрсатиб берди. Олим қишлоқ хўжалигига оид
тарғиб қылди. Фан асосларыннан ҳам яхши билар эди. Туп-
роқшуннослик, агрохимия ва дәхқончиликнинг кўп-
гина мұхим масалалари билан бевосита шугул-
ланы.

Менделеев генетик тупроқшуннослик фанн асосини
си профессор В. В. Докучаев билан әнг яқин дүст
ва маслашағачи ти. Эркин қиқтисодири жамият альянс
сифатида Докучаевнинг рус қора тупроқларини
тешкириша яқындан ёрдам берди. Лаборатория-
ларда кўплаб тупрок анализларыннан үтказди. Шу
босдан ҳам у қора тупроқларга донир материал-
ларни яхши билар эди.

Менделеев доздрыгы замон агрохимия асосчилары-
дан бири сифатида қышлоқ хўжалигини кимёлаш-
тириша ғоясина ҳам илгари сурған олим эди. Үннинг
ерга ишлов берши ва унга түрли ўтлар экши, икота
даражатзорлары барло қишлоқ, сурғориша ван кимәвій
үйтлардан Фойдаланыши ҳамда минерал ҳом ашё-
ларни химиявиянда қайта ишлаш ва башқа масалаларга
донир қиммитли фикрлари ва амалий кўрсатмалари
ҳозир ҳам ахамиятлайди.

Менделеев шаға даврда көнг тарқалған гайри-
имлики «тупроқ үннодорларыннег пасайб ғорниш
назариясы»га кескін қарши чиқди. Бу назарияннег
асоссизлігити ишботлаб, ер үннодорларыннег оши-
ришиң چексиз имкониятлары борларыннан кўрсатиб
берди.

Бу улуғ зотыннан үшаббуси ва бевосита иштироки
билан 1867—1869 йилларда Москва, Смоленск, Пе-
тербург ва Симбирск губернияларыда ерик чуқур

СўНМАС ИЛМИЙ ЖАСОРАТ

ҳайдаш системасынн үрганиш ва ўғитлар самарасын
акиасында бўйича кўплаб тақрибалар үтказилди.

Бу ишларда Фаол иштирок этган, үшанды нисба-
тан ёш бўлган К. А. Тимирязев кейинчалик «Ана шу
тақрибалар системаси Россия шароити учун дәхқон-
чиликдаги дастлабки ютуқлар эди, деб баҳолади.

Тақрибалардан олинган фактни материаллари
асосида Менделеев нордон тупроқларни оҳаклаш,
кукунлаштирилган фосфоритлардан Фойдаланниш,
суперфосфат, азотли ва калийни үтқилти түрги
кўллаш, экинларга минерал ва органик үтқиларни
аралаштириб кўллаш самарадорлариги каби тақдирлар
билин бир каторда үсимиликларнинг янги наявларин
яратиш ҳам мұхим эканнингин кўрсатди.

Менделеев асарларидан, шунингдек, кўйи Волга
өрларини сурғориша, Россияда дәрёларда кема қатно-
виина яхшилаш, янги темир ўйлар курниш, Шимолий
денигиз ўйларни алоқасынин яхшилаш, Артикани
үзартыртиш каби мұхим проблемаларга алоқида
эътибор берилган. Олим табнат мухофазасига, жум-
ладан, ер бойлукларидан оқилона Фойдаланыша
чақириди.

Менделеевнинг бу ишлари кўпгина мамлакатларда
ҳам қадр-киммит топди. Шунинг үзүн у рус ва
чет ал академиялари, олимлар жамияти ва ўқув
юртларыннег 130 дан ортиқ диплом ва фахрий ун-
вонларига сазовор бўлган эди. Биз буғун буюк
олимнинг улуг ишлари мамлакаттамизда ва жағон
миецида зўй эззозланыб, үннинг номи абадийлашга
негизиб.

Дарҳақиат, мамлакаттамиздаги қатор физика, хи-
мия институтларда Менделеев номидағы стипендия
ва мукофотлар тасьисе этилган.

Ўзбекистонде олимлар орасида биринчи бўлиб
Сабир Юнусов алколоидлар кимеси соҳасидаги сама-
ралар илмий тадқылтары учун 1971 йылда СССР
Фанлар академиясы Президиумы ва Д. И. Менде-
леев номидаги Бутуниттифоқ кимёлгарлар жамияти
Марказий Правлениесининг Д. И. Менделеев номи-
даги катта олтин медали билан мукофотланы.

Барча қардosh республикаларда Менделеев номи-
даги Бутуниттифоқ кимёлгарлар жамияттасыннег Филиал-
ларни ишлаб турнибди. 1955 йылда Америка олимларыннег
синтез қилган 101-кимәвій элементтеги буюк олим
номи билан менделеев деб аташын позим топдилар.

Ҳа, ватандошилар 150 йиллиги ғанимнаннан
анынанави байраны сифатида ван маданияттамиздиннег
анынанави байраны сифатида көнг қишлоқларнан

Шариф НАЗАРОВ,
химия фанлары кандидати,
Исмоил БОВОХУЖАЕВ,
қишлоқ хўжалик фанлари
кандидати

Генерал Равшанов

Ўзбекистон ССР ҳали ёзувчи, Ҳамза номидаги республика давлат мукофоти лауреати Иброҳим Раҳим янги роман ёзи. Бу асар Улуг' Ватан уруши мавзуига бағишланган бўлиб, унда немис-фашист қўшишининг Москва бўясасида тор-мор қилинини тасвирланган. Романинг бош қаҳрамони ўзбек ўлони — генерал Темур Равшанов. Автор бу образни севиб қаламга олади, шу қаҳрамон таҳқирига боғлиқ равишда совет қишиларининг интернационал дўстигигини, уларнинг мустаҳкам эътиқодини бадий ифодалашни ўз максади деб билади.

Кўйида шу романдан парча эълон қилимоқдамиш.

KОП-КОРА осмонда миллилаб турган бир тўда кўлдуз куршовида сарғиши ой музлаб, соvuқда қайшиб-куйлиб турарди. Унинг киши тунига мос будои соёйини тўстадан янратган сигнал сайдоси бузуд. Сигналнинг карнайи бозоята хониш қўларди.

Бу садонинг ҳукмдор қудратини олиник аскарларгини билардилар.

Генерал Равшановнинг отлиқлари шу қаҳратон тунда сурон сигнали билан отланниб, полк кетидан полк, эскадрон ортидан эскадрон бўлиб, бомбалар калпаклаган, снарядлар синдириган дараҳтлар оралигида, ўрмон ўйлакларида сафга тизилдила.

Отлиқлар сафининг бошида кенг елкали, бари узун, енгисиз тимкора чакмони ичидан кумуш шамширини ярқатлиб, шпорларини жаранглатиб, дивок Равшанов пайдо бўйди. Кулланган қоракул палахаси остида кўзлари ёнбик кўринган генералнинг оғизидан чилин тутунига ўхшаш ҳовур чиқиб, совукнинг баттол қаърига сингиб кетарди. Унинг назарида, сафдаги отлар ҳам гўё сигарета чекиб, тутиш кайтараётгандай эди. Отларнинг пишиқириғидан чиқиан ҳовур тизинга ёнишиб қолар, қайшларига қирор бўйиб кўнради. Отларнинг чоптиси келарди. Бир жойда туриш уларга зерикарли бўлганидан ташкири, ҳаракат тўғунин кизитиб, баданини иситарди. Шунинг учунни, отлар одиниги ёқларни билан тошдай котган кор музини тирина бўтиричиларди.

«Стояты! — Жим тур!» деган овоз отларни андак тинчтаса-да, ҳаят ўтмай яна шу ҳаракат тақрорлашар, түёклар қор кавлаб, муз кўчиради.

Аскарлар эгарда ўтирганлари учун отлардан кўпроқ совқотмоқда эди. Улар баъзан қўлларини ишқалаб, гоҳо қулқарини аста силаб қўйдилар. Кулоқинни теллаклари бўлгани билан қулоқинни туширишга рухсат йўқ эди. «Отлиқ аскарнинг ҳамиша кўзига ўшшёр, кулоги очиқ туриши керак!» дер эди Равшанов.

Равшанов ҳар бир полкни албатта полк командори иштирокида вазвод-ма-вазод, эскадронма-эскадрон кўрикдан ўтказди. Унинг олдидан ўтган отлиқлар эгарда ихамн ва маҳкам ўтиришдан тортиб, отларни бошақришгана намойиш қидилар. Равшанов отларнинг бош тебратиб, тўёқ ташлашига қараб ё отдан, ё аскардан нуқсон топарди.

«Бу аскаринг ҳали хомроқ экан—тизигин тортиши билмайди. Буниси нега отига шпор ниқтатиши?» — дер эди у командорларига улардан ана шунгун этишиб бериниш талаб қилиб. Эгар устида қўйналаётган аскар авзойига қараб: «Отниң тақасини текшири», деб буюардилар.

Оқсоқонлинг вазводида энг эпақсан чавандоз Равшановнинг кўзига бўлиб кўринган.

— Ботир учар чавандоз эди-ку. Эгарда нега зўрга ўтирипти? Аваёни ҳам бузуқроқ...

— Оти ўзиники эмас. Ҳалок бўлган вазводом отини беришган экан, тил топишомляпти,— деди Ваҳобов.

— Оти ўтганани?

— Штурманчилардан кейин сўйиб, қази қилишиб. Ботир ўз отини жуда яхши кўрарди...

Равшановнинг биқинида майор Ко-

— Казакларга ёруғлик кун ҳам бор экан-ку!

— Анави мўйлов Грицкоми?

— Грицко.

— Эгарини орқасига танғиб олгани нимаси?

— «Часовой тутар арқон» эмиш. «Штабъ штурм вақтида керак» бўлармиш.

— Жуда соз ўйлабди Грицко.

— Ҳар куни битта янгилик ўйлаб чиқарди: калласи — машина!

— Грицкога ўҳашшалар кўуми полкингиздайди?

— Ҳар эскадроннинг ўз Грицкоси бор. Саналса, анчага бориб қолади.

— Ушаларни кўз ўнгингизда сакланг, керак бўлади.

Равшанов казаклар полига таъна қиладиган нуқсон кўрмасада, Коваленковга ҳам бошқа командирларга айтган гапини тақрорлади:

— Такаларни пухта қоқиб, айиларни қаттиқ тортинг, қиличларнинг

май, қишинамай, шарпасиз жим ва хўшӯр одимларди. Уларнинг жанго-вэр тартиби, отларнинг бежирим шарпасиз ўтиши, айнича, разведкачи-ларнинг теварак-атрофга синчковлик билан кўз ташлаб бориши Равшановга майсум бўлди шекилини разведка эскадрони командирини ўз олдига чакириб олди.

— Янги завод командиринг қалай! — деб сўради ундан.

— Уруш кўриб, эти ўлган одамнинг седагаси кетсанг арзиди. Биз ундан кўн нарса ўргангизиз. Жангчилар ҳам ундан мамнун. Уставни сув қилиб симириш бошқа, уруш ўтида тобланив чиқиши бошқа экан... Отилган тўпнинг овозидан ўқи қаерда портлашини олдиндан билади азamat.

— Бу йигит урушнинг марта пешчига кириб, дўзахдандин бутун чиққан,— унинг гапини маҳкуллагандай луқум ташлади генерал,— унга таянсангиз, адашмайсиз, эском!

Н. ИБРОҲИМОВ чизган рәсм

валенков ҳозир бўлди-да, қувнаб туриб ғал қотди:

— Менинг қазакларим хандақларда музлаб қолишиган эди, от устида чўғдай бўлиб кетишди. Ўзимнинг ҳам ҳавасим келлапти уларга.

Қазакларни от устида кўринг-да. Эгарда бамисоли бургутдай! Кўзлари уккени ҳам онтаргудай! Кўкраклари гўё от ёлига етганига олга интилган, ёқлари узангина дутор торидай тараг килиб, созлаб боришарди. «Олға!» деган командани кутгандай кўшир бўйардилар.

— Қазакларнингга жуда қувнок иш топиб қўйим, подполковник Колленков! — деди дивоком қазакларнинг командирига.

дами ўтиқр бўлсин. Аскарларнинг руҳи баланд. Бундан ярим парда ҳам пастлатманлар

Пулемётчилар билан разведкачилар эскадрони, зениткалар дивизиони махсус текширишдан ўтди. Рейдда бу жанговар отрядлардан умид катта эди. Шунинг учун уларга кўрикда қаттиқ талаб қўйилди.

Разведкачилар гўё бутун эскадрон билан «овғат» бораётгандай жанговар тартиби кўрикка чиқидилар. Иккни отлиқ дозорда, уч отлиқ олдинда, иккитадан биқинда — иккни бўлумни авангард бўлиб бораради. Иккичини вазод асосий куч бўлиб, Шавкатнинг вазоди резервда турарди. Отлар қулогига қўйиб қўйилгандай пишқир-

Отларнинг дум силтаб, майдо одимлаб кетинини кузатаркан, Равшанов эскадрон командиридан сўради.

— Отларнингиз бугун ем емаган шекилли.

— Арпо беришмади.. Полклар тади кетишти, бизга тегмай қолди,— деди Султонзозов.

Дивизия командири адъютанти Асатуловлаевга: «Дивинтендан чиқирин, қаерда бўлса ҳам етиб келсин», деб буюрди. Орадан ҳеч қанча вақт ўтмай, дивинтендант ҳаллослаб келиб, рапорт бершига чоғланди:

— Ўртоқ генерал!..

— Ба! Рапорт ўрнига бир жумбоқча жавоб қила қолинг.

Бола гулдек нозик, ҳамиша парваришга муҳтож. Пойтахтизмизнинг Юнусобод мавзейидаги ёнги, Кенг миқёсли 5-сон болалар шифохонасида бўлганимизда, бунга яна ишонч досил қидик.

Бу шифохонани болалар дам оладиган кўркам ва сўлим даргоҳ, дейиш мумкин. Равон йўлкаларнинг иккى ёнига ўтказилган ям-яшил арчалар алоҳида чирой берби турабди.

Бош врач ўринбосари Раҳимжон Каримов бизни ичкарига бошлади. Кенг, ёруғ, шинам залларда сокинлик ҳуқум сурарди. Бу ерда ҳар бир безак ва стенд болаларнинг дидига мослаб жойлаштирилган.

...З-хирургия бўлимига кирамиз. Ҳозиринга операция туғади. Бўйим мудири хонасига кирдик, Бу ерда стол устидаги «Таклиф» ваз мулҳозалари дафтарига кўзимиз тушди. «Қишлоқ докторлари ўғлини Бурхонконинг қовуғида тош борлигини айтишиди. Бу тош унга тўсатдан қаттиқ азоб бера бошлади. Узаро маслаҳатлашиб, ўғлини зудлик билан Тошкент шаҳридаги 5-болалар касалхонасига олбик келдик. Бурхонконин З-хирургия бўлимига ётқизиши. Уни шу куниёқ операция столига олдилар. Кўлинг дард кўрмагур Нормирза Эргашев ўғлини дардан холос этди. Мехрибон ҳамширлар: Озодакон, Мұҳаббатхон, Наймахон ва Мунжотхонлар ҳам фарзандиҳизнинг тез соғайиб кетиши учун жонкуярлик қилишиди. Биз улардан бир умр миннатдормиз. Роҳила Ашурова, Тошкент облости. Чин юрақдан айттилангандай савимий ташаккурномалар бўйим дафтарига кўплаб битилган. Уларда оқ, халатни халоскор шифокорлар шаънгига бир олам олқиши ҳамда тилаклар ифодаланган. Биз ҳам моҳир шифокор Нормирза Эргашевининг ҳалол хизматларидан манинг бўйим, қўши бўлимига ўтди.

Мана, даволаш жисмоний тарбияси кабинетидамиз. Бу ерда тажрибали врач Татьяна Умрихина бемор болалар билан машгулот ўтказаётган эди:

— Операциядан кейин маълум муддат ўтгач, жисмонияни чиниқтириш беморнинг тезроқ соғайишига ёрдам беради,— деди Татьяна Александровна.— Бу усул пневмония касаллигини даволашда ҳам бизга кўл қалайтири.

Машгулот туғади, болалар аста-секин ўз палаталарига кириб кетдилар.

Шу вақт кимдир келиб, бир иш билан кетган бош врачнинг келганини айтиди. Рустам Қосимов бизга шифохона колективининг хизмати ҳақида батафсили гапириб берди.

— 1979 йили ишга туширилган шифохонамизда бир вараждига 515 бемор даволанади,— деб ҳикоя қиласди бош врач.— Ҳозир хирургия, кўз касаллиги, терапия бўлиmlари ҳамда физиотера-

Хирург Нормирза Эргашев, ҳамширлар Салима Шарифбоева, Құмадам Миржалолова, Зухра Солиқова, Фотима Фаниева.

Даволаш жисмоний тарбияси кабинети врачи Татьяна Умрихина бемор болалар билан машгулот ўтказмоқда.

Н. Шарипов фотолари

лия, рентген кабинетларининг ходимлари, тегишлик лабораториялар бермөларларга мунтазам хизмат кўрсатмоқда. Барча бўйимлар замонавий даволаш техникини асбоблар билан таъминланган. Бизда болаларга тиббиётнинг барча соҳалари бўйина хизмат кўрсатиш имконияти бор. Уларга ҳамма қулайликлар дратилган. Малакали жонкуяр арачлар, тажрибали ҳамширлар ҳамиша бермөлар бошида парвона. Шифохонамизда бермөлар учун шарот ва имкониятларни янада кенгайтириши ҳарқатидамиз. Йигандан курилиб битган кўп қаватли иккى бинода урология, неврология, пулмонология ва поренология бўйимларини ташкил этамиз.

— Еш болали оналар учун алоҳида бўйим ташкил этиши ниятимиз бор,— деди Рустам Холтоғанинин гапини тўлдириди бош хирург Раҳимжон Каримов.— Бўндан бўйим зарурлигини маҳаллий шарот тақозо қильмоқда.

Суҳбатимиз туғади. Биз фарзандларимиз саломатлигини мухофаза қилиш йўлида туну кун ҳалол хизмат қилаётган мэхрибон шифокорлар ишидан манинг бўйиб қайтдик.

А. ИСОМИДДИНОВ

Саломатлик-туман-бойлик

Мұҳим илмий анжуманнинг шаҳримизда чақирилиши бежиз эмас эди. Фанинг бу соҳаси бўйича Тошкент мактаби эндилиқида Иттифоқ миқёсida йирик илмий марказлардан бири бўлиб қолди. Шу мактабнинг асосчиларидан бири, ҳалик айтганимиздек, академик Карим Аҳмедовдир. Мазкур конференция катнашчиси, Ленин ва Давлат мукофотлари лауреати, Социалистик Мехнат Ҳархамони И. В. Петрянов-Соколов, Тошкентда коллоидлар химиаси тез суратлар билан ривоҷланниб бораётгандигини, бу соҳада эришилган ўтуклар ҳалик ўхжалигингин турли соҳаларидан мувваффатларни қўлланилаётгандигини мамниуният билан таъвидлади.

Дарҳаққат, атоғли химик Карим Аҳмедов сингари етук олимларимизнинг хизматлари билан коллоидлар химияси фанни назарий ва амалий йўналидаша янги поғонага кўтарилиди. Айниқса, коллоидлар хи-

мияси мамлакатимизда Озиқ-овқат программасининг бажарилишида ҳам мұҳим роль ўйнамоқда.

* * *

Устоз табиаттан камтат, айни вақтда талабчан ва ишчан раҳбар, меҳрибон мурраббий ҳамдир. Биз шогирларди доим ғамхур устознинг саҳоватидан, қимматли маслаҳатларидан баҳрамандмиз.

— Инсон онгли, мураккаб мавжудотидир,— деди устоз биз шогирларди билан қылган сұхбатида. — Чинакам инсонийликка хос бўлган фазилатларни санаб чиқиши қийин. Негаки, ана шу фазилатларни ўзи яратади. Инсона, биринча наъбатда она диёрга, давлатга, ҳалқка, умумга, одамларга фойда келтирсанги, унинг фазилатлари кадрланади, эъзозланади. Динкаш, олиханоб одамларга калбингни пойнодз қиссанг арзиди. Негаки, уларнинг қалбидаги жўш-

кин ҳалоллик, поклик доим яхшиликка даъват этади. Ана шу юқсан инсоний фазилатларнинг ҳаммаси устознинг ўзида мужассам. Унинг бу ажойиб инсоний фазилатларни биз шогирларди учун ибрат. Ана шундай ғамхур ва мэхрибон устозимиз билан ҳамнафас ишләётгандигиздан фахрланамиз.

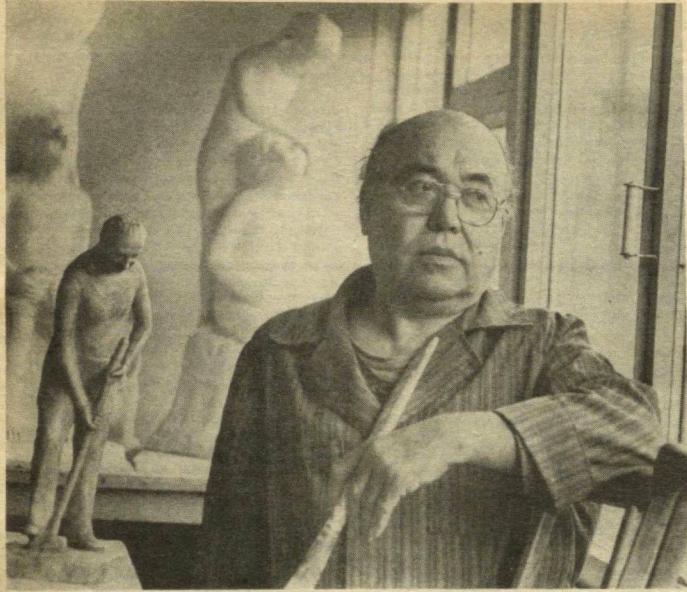
Академик Карим Аҳмедов ўзининг 70 ёшини юқсанади. Биз босқичда янги илмий реjalар билан кутуб олмоқда. Биз ҳам устозимизга сиҳат-саломатлик, унинг ҳайрли ишларига катта муваффакиятлар тилаймиз.

Кудрат АҲМЕРОВ,
химия фанлари доктори
Норпоша ГУЛОМОВА,
физиология фанлари кандидати
Тўлқин МИРКОМИЛОВ,
техника фанлари доктори

дарс ўтиши, синдошлари эса навбатма-навбат келиб, дарсларни ўзлаштириб олишига ёрдамлашиши. Албатта, ўз хизмат бурчини бажармай, ишга чап берадиган бетгачопар кишилар ҳам базлан учраиди. Лекин Қосимга оликаноб, фидой одамлар күпроқ дуч келди. У бундай одамлардан яхшиликини, одамийликни ўрганди.

Унинг дардига даво истаб, Тошкентга олиб келишибди. Ушандан бўйну ерада истиқомат қилади.

Қосимжон Тошкентдаги 22-мактабининг 7-синфини сиртдан тутгатгач, Бенъяков номидаги рассомли билим юртига ўқишига кирди. Рассом бир жойда ўтираслиги керак, бое-роғларни, тоғ-тошларни тинмасдан кезиши, изланниши лозим. Ана шундагина янги асар туғилади. Қосимжоннинг эса бунга имкони йўқ эди. Шунинг учун ҳам ҳайкалтарошлик бўлимида таҳсис олишини лозим кўрди. У устози Филипп Иванович Грищенконынг синовидан муввафакиятли ўтди.

Шундай килиб, Қосим ҳайкалтарошлини билан шугуллана бошлади. Дастилбки топширикни бажараётганинг даги чеккан азобларини сўз билан таърифлаш қўйин. Лекин буарнинг ҳаммаси орта қолди. Олдинда эса, дардни енгизи, завқли ижодий меҳнати қувончлари кутмоқда эди.

1963 йилда Тошкент облости бўйича ўқказилган кўргазмада унинг бир канча ишлари ҳам намоиш этилди. Шулардан бирни «Бола ва каптар» композицияси мазмуни, тасвирийлиги билан санъат мухлислариди яхши таассусот ўйғотди.

1965 йилда Узбекистон ССР Рассомлар союз биносида Қосим Мирзарахимовнинг шахсий кўргазмаси уюштирилди. Кўргазмага кўйилган асарлар унинг номини Иттилоғимизга танитди. Шундай сўнг у мемлакатимизнинг турли бурҷакларидан жуда кўплаб хатлар олди. Бир гурух красноярск пионерлар унинг ҳузурига келиб, сұхтлашиб қайтилар. Красноярск шаҳридаги 77-мактабдаги бир отрядга Қосим Мирзарахимов номи берилди. Ҳайкалтарош эндилиқда ҳар йили бу мактаб ўқувчиларининг азиз меҳмони бўлади. У ўзининг бир

Узбекистон мевалари.

канча композицияларини мактаб дирециясига совфа килган. Қосим Мирзарахимов билан Соҳидаги Николай Островский музейи ходимилари ўртасида ҳам мустахкам дўстлик муносабатлари ўрнатилган. Чунончи, Николай Островский ўй-музейидаги ўзбек ҳайкалтарошининг шахсий кўргазмаси 8 ой давомидаги намоиш этилди. Унинг ишларини жуда кўп кишилар келиб кўришида ва илиц фикрлар билдиришиди. Автор 5 та портрет ва 15 та композициясини музейга совфа килди.

Шундай: Қосим Мирзарахимов ўз асарларининг мазмунини ҳаётдан излайди. У жуда оддий, кундалик турмушимиз воқеаларини ак эттира туриб, катта мазмунни ифодалайди. Масалан, унинг «Тинчлик керак» композициясини олайлик. Иккни бола: бирининг кўлида олма, бирининг кўлида узум. Узум ушлаб турган бола дўстининг оғизига узум донасини тутмоқда. Бу композициядан иккни мурғак цалбининг: «биз шундай тинч ҳаёт кўйинда яшашни хоҳайни», «Бизага тинчлик керак!» деган ҳайқириклиари бадийин ифодасини топган. Ҳайкалтарош яратган асарлардан яна бирни «Келакак» деб аталади. Унда ер шарини кўтариб турган космоснавларга ер шари устида бола тасвириланган. Бола кўлларини иккни томонга ёғланчина, одамларни тинч яшашга, тинчлик учун курашга чорлабтандай... Узок-узокларга тикилганчина, кўлларини ўринидик суюнчигига кўйиб, хўёлга ботган Николай Островский портрети ҳам киши қабига кучли таъсир этиди. Унинг эгнида гимнастёрка, кўксисда Ленин орден порлаб турди.

— Николай Островскийнинг: «Мехнат барча даррлардан халос этиувчи самимий шифокордир», деган ҳикматни сўзлари ҳаётмининг мазмуни бўлди,— деди Қосим Мирзарахимов биз билан сұхбатда.— Мен Советлар даврида туғилиб, камол топдим. Оғир дард туғифли қаниқ ҳаёт кучонида бўла слмасам ҳам, яккаланиб қолмадим. Ҳайкалтарош сифатида санъат мухлисларига манзур нимаики яратган бўлсан, буарнинг ҳаммаси одамларга, ҳаётга бўлган мухаббатим мевасидир.

Дарракиқат, у иштиқб билан, бутун вужуди билан, ҳаётда ёрқин из қолдирниб яшашга интилади. «Ҳаётга, одамларга бўлган буюк мухаббатигиз бир умр сўнмасин, мұхтарам ҳайкалтарош!» дегимиз келади.

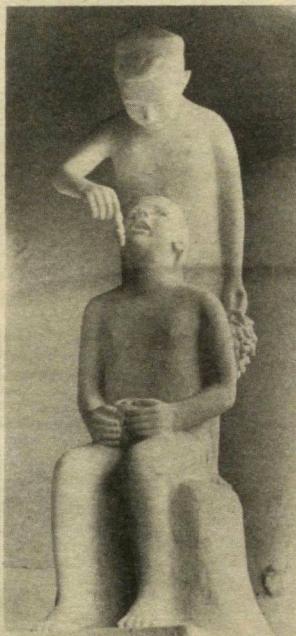
ҲАЁТГА МУҲАББАТ

Инсон гўзалликка интилади. Унинг қалбида атроф-муҳитга, одамларга нисбатан доимо бир ишонч жўш урб туради. Бу — яшаш, яратиш ишқи. Бу — умрни эзгуликка фидо кишиштиришни интилади. Қосим Мирзарахимовнинг ҳаётидаги ҳам шундай кечинмалар тез-

тез содир бўлади. У — рассом, ҳайкалтарош. Энг муҳими, қалб кучига, ҳаётга бўлган мухаббатига суннган матонатли инсон.

Уни Чимкентда, 4-сinfda ўқиётган кезларida оғир дард — полиартрит иккитди: бир кўли билан бир обеи ишламай қолди. Аммо норасида дардга бўйсунмади. У тўшакка михланиб ётгани кўйи дераза ёнида гуллаётган ўрнини, эркин парвозд қилиб юрган кушлар расмини чиза бошлавди. Ўқитувчилари унинг уйига келиб

**Ҳайкалтарош Қосим Мирзарахимов
асарларидан намуналар**

Тинчлик керак.

Шеслик.

ФАЛОЧИ АКАМЛАР

«Фалончи» аканинг имзолари йўқ,
Бузис мишигизининг битмоғи қийин». Хонадан чикаман бамисоли ўқ,
Фалончи акани излайман кейин.
Мен билган, билмаган бир тўда иши
Навбатга кутишади, барин боши ҳам.
Шундай дер котиба:

— Бўғун кўп иши.
Фалончи акамлар бандлар жуда ҳам!
Эртаси кун келиб, айни саҳардан,
Навбатга турман биринч билиб.
Кимдир келиб қишлоқ, кимдир шаҳардан —
Кабулхона қолар одамга тўлиб.
Яна котибанинг овози янгар:

«Йўқ, йўқ! Бандлар, кирманг хоналарига!»
Ичкарида бошлиқ хәл сурар жим,
Тикилганча шахмат доналарига...

Шозамон МИНГБОЕВ

Мана, сенга совфа келтирдим, жонгинам.

Айрим мутасадди ташкилотларда электр-ҳисоблаш машина-паридан етарли фойдаланимлаётir.

А. ХОЛИҚОВ чизган расмлар

— Қара-я, шунча ўйнасан ҳам бир-биримизга ютизмаяп-миз.

— Аммо бизни вақтида ишга туширмаётган акахонлар ют-казишияти.

ҚИНГИР ИШНИНГ ҚИЙИҒИ

ҲАЖВИЯ

Кечқурун ёға бошлаган ёмғир тонга якни қорга айланди. Шу куни район матбубот жамиятининг омбор мудири Исмоил ака ниманингдир ҳисобига етолмай, туни билан чут қоқиб чиқди.

— Онаси, аччин чой дамлаб кел, кўзим юмилиб кетяпти.

Мақсада опа чой дамлаб келди, чойнакни хонтахта устига қўйиб, эрига деди:

— Шу түғилган кунингизни қишиклиласига кўчиринганинг менга ёқмай туриби. Дадаси, сира тушунолмай қоғдим сизга, илгарилари түғилган кунингизни қувон пишиғига ўтказардингиз-ку?

Исмоил ака хотинига ачиниш билан қараб, кўрсаткич баромогини бигиз қиди:

— Соддасан хотин, соддасан! Олдинги бошлигни түғилган кунини қувон пишиғига ўтказар эди. Янги бошлигимиз эса түғилган кунини янги йил арафасида ўтказар экан. Энди тушундигим? Бошқармадаги сунанса бўладиган ўртоқлари ҳам зиёфатга таклиф килганман. Улар куруқ кў билан келишимайди. Кеча унангга вактироқ келиб, бокувдаги қўйин сўйиб, пўштими зиралаб қўйинши тайналдим. Шермат шоффер бир яшик коњъяқ билан икки яшик ароқ олиб келди. Колган кераки нарсаларни Раҳидан берib юбораман. Самиг билан Пўлат қозон бошида бўлишади. Хуллас, ҳамма ишлар режали тақсимланган. Сенга юмуш қолмайди, чучим.

Эртасига Мақсада опа ошхонада тушлик тайёрлаётган эди, тўсатдан телефон жиринглаб қолди. Трубканни кулогига туди, эрининг бўйиқ товутиди:

— Сенга кўрсатган ён дафтарчани уйда қолдирибман шекилли, қараб кўр-чи!

Үйнине бир сидра ахтариб чиққача, Мақсада опа трубкага:

— Алло... Эшитапсизми? Ҳеч қандай дафтарчча йўқ. У ёк-бу ёғингизни тузукрон каранг! — деди.

Ҳеч қанча ҳаял ўтмай, Исмоил ака этиб келди:

— Ишиклиб топилсин-да, агар йўқолган бўлса борми, базани ОБХС босди дэвлер, ҳаммамиз аспаласонинг кетамиз, — деди у ҳоялиқинг.

— Юрагим ўйнаб кетяпти, айтако-линг.

— Айтсан, юрагинг кинидан чи-

қиб кетади, менинг айтмаганим, сенинг эшитмаганинг мәъқул.

Мақсада опа бўзграйб қолди, гапирмоқчи бўлди-ю, лекин овози чиқмади. Бирдан Исмоил ака:

— Базага келган жамки дефицит молларни дўконларга тарқатмай, шу ернинг ўзида дафтарчадаги рўйхат бўйича гумдан қилардик, энг хавфлиси шуки, чўтал ҷўзига туриладиган одамларнинг рўйхати ҳам шу дафтарчага битилган эди-да, — деди.

Ўйнинг эру хотин тинтиб чиқмаган жой қолмади, лекин дафтарча то-пилмади. Улар бир-бираига тикилди, қолиши. Исмоил ака чуқур хўрсинди-да:

— Бўлар иш бўлди. Зинҳор бирорга оғизингдан гуллай кўрма, — деди.

Дастурхон атрофи мемонлар билан тўла. Тўрда бошлиқ хотинни билан савлат тўкиб ўтирибди. Кичик бухгалтер даврани очиб, табрик учун бошлини сўз берди. Бошлиқ аста ўрнидан турип, узундан-узоқ нутқ сўзлаб, биринчи қадаҳи Исмоил аканинг соглиги учун кўтарида. Кейинги қадаҳлар шу хонадоннинг баҳт-саводати учун ичилди. Бирин-кети кўтарилиган қадаҳлар жарангни кучагандан кучайди. Хуллас, зиёфат кўнгилдагидек бўлди.

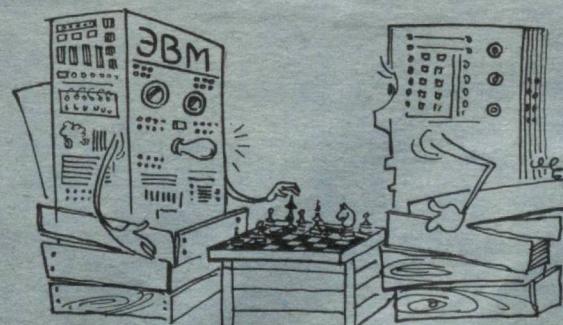
Шу кечи мемонлар алламаҳадда тарқалиши. Уй хувиллаб стод устидаги пала-партши ёйилган ташмларни ичикиликдан бўшаган шишаларгина ётарида. Кулданларда тутъётган папирос колдикларининг томокни кирадиган ноҳуш хидидан Исмоил ака бўйилб, кўйлак ёқасини ёчиб, деразанинг иккига табакасини очди. Хона тоза ҳавоги тўлди. Аммо буни уй эгаси сезмади.

Ойдин киш туни. Юлдузлар чараклаган, аммо Исмоил аканинг кўнглигига чироқ ёқса ҳам, ёримас эди. Юлдузлар ОБХС ходимларининг кўзлашибига ўшшиб кўринар, унинг ён дафтарчасини кўздан кечирраб, тергов кўлаётгандек эди. Шу пайт кўча эшик кўнгирого каттия жиринглаб қолди. Эру хотин баравар эшик томон ютуришиди.

Улар эшикни очганда ранги қув оқарган Раҳим турарди:

— Исмоил ака, ҳаммамиз кўлга тушадиган бўлдик,— деди у ҳоялиқи, — дафтарчанинг ОБХС ходимларири қўлига тушнибди...

Анвар САИДУМАРОВ

Буталар ва антибиотиклар

Қалампирдошлар оиласиға мансуб буталы ўсмиллик — бетель япроқлари таркибидан турли хил актив моддалар мавзуд. Ҳаной доришнослик институтининг паразитология кафедрасида олиб борилган таҳрибалар натижасига кўра, бетелдан барча хилма-хил бактерияларни йўқотиши фойдаланиш мумкинлиги ишботланди. Кўлгина Ҳаной шифохоналарида тишларни даволашда бетель япроқларидан тайёрланган мой қўлланилмоқда.

Жомолунгма

чўқչиси

тозаланмоқда

Дунёдаги энг баланд чўққилардан бўлган Жомолунгма [Эверест]нинг жуда ифлосланниб қолгани жамоатчиликни ташвишлантириб кўйди. Буннинг сабабчиси дунёнинг турли мамлакатларидан келган альпинистлар чўққига кўтарилаётганда йўл-йўлакай бўшаган консерва банка, шиши каби турли чиққидиларни ташлаб кетавергандар. Эндиликда Ҳиндистон альпинистлар ўюшмаси Непал ҳукумати билан биргаликда «Жомолунгман» [Эверест] тозалай деган широр остида операция ўтказа бошладилар. Ҳозир чўққига кўтарилиган ҳар бир экспедиция катнашиси чиққидисини ўзи билан олиб тушадиган бўлди.

Узоқ умр гарови

Муҳаммад Аҳмад Сулаймон — Иорданнада истиқомат қўйувчи энг иккса кишинидир. Яқинда у 132 ёшга тўйди. Муҳаммад Аҳмад Сулаймон ўз сұхбатларидан биррида ўзининг узоқ умр кўришси сирин очиб ташлди. Бу сир жуда ҳам oddий. Узоқ умр кўраман деган киши тамаки чекиш ҳамда спиртили ичимликлардан тишиши, лимон, қалампир ва бошқа аччиқ маҳсулотларни иштевомдан чиқариб ташлаши, зайдун ёғини ичмаслиги керак. Бу насиҳатларнинг ҳақонийлигига шубҳа қилиш кўйин — ахир, уларни 132 ёшга кирган одам айттаётир-а!

Улкан ва митти

Оқ акулаларнинг улканлиги кўлдан маълум. Уларнинг оғирлиги учун тоннага, узунлиги эса 10 метрга етади. Бироқ Атлантик океанда тутилган энг кичик йиртқич акулаларнинг узунлиги эса, аттиги 12,5 сантиметр. «Сейенс дайкест» журналида шу хабар берилди.

МУҚОВАДА

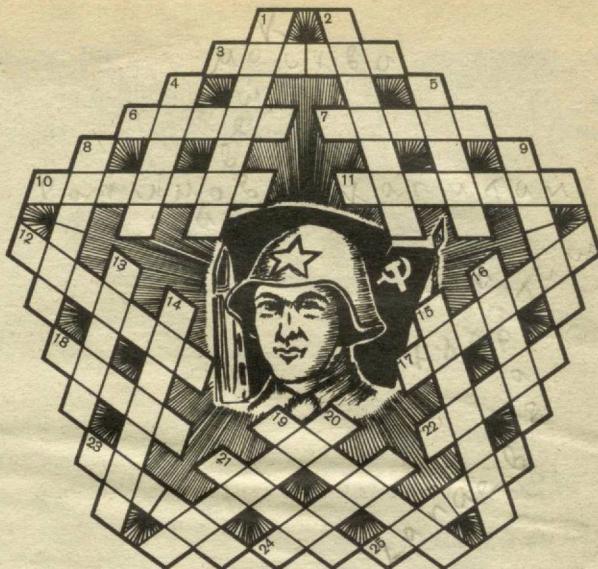
Биринчи бет: Мехрибон ҳамшира.
Тўртинчи бет: Қулупнай пишганда.

М. Пеньсон фотолари

Редакцияга келган бир босма тобоққача бўлган материаллар авторларга қайтарилмайди.

Журналдан олинган материалга «Гулистон»дан олинди, деб кўрсантилиши шарт.

Бу сонда «Правда», «Известия» газеталарининг, «Огонёк» журналининг айрим материалларидан, «Ўзбекистон» нашриетида тайёрланган «Тошкентнинг 2000 йиллиги» альбомидаги баъзи рангли фотолардан фойдаланилди.

«БУЮК ФАЛАБА» КРОССВОРДИ

Энига: 3. Қаҳрамон шаҳарлардан бири. 6. Совет Иттифоқи маршали, иккита марта Совет Иттифоқи Қаҳрамони. 7. Снаряд ва ўқлар тайёблаш учун ишлатидиган портловчи модда. 10. Биринчи ўзбек генерали, Совет Иттифоқи Қаҳрамони. 11. Офицерлик увонни. 12. Кема ва самолётларни энг мувоғиғи йўлдан бошшарни борувчи мутахассис. 17. Фауф ғуломнинг Улуг Ватан уруши йилларида ёзган шеърининг номи. 18. Крив жангларида жасорат нўрсатган жангчи, Совет Иттифоқи Қаҳрамони. 19. Литва совет ёзувиши М. Слуцкис романи. 21. Атоғли ҳарбий арбоб, тўрт марта Совет Иттифоқи Қаҳрамони. 22. Белорус халқ шоирин, «Қасос» достонининг муаллифи. 23. Драматург Л. Леонов пьесаси. 24. Ҳарбийларнинг фарзи белгиси.

Бўйига: 1. «Ш гвардия» юшриян партизанлар ташкилоти аъзоси, Совет Иттифоқи Қаҳрамони. 2. Тезотар курол тури. 4. Ю. Бондарев романи. 5. Жасоратли пионер, Совет Иттифоқи Қаҳрамони. 8. Реантин куч таъсирида отиладиган курол. 9. К. Седихиннинг гранданлар уруши ҳақидаги асари. 13. Йирин куролли кучлар атамаси. 14. Днепр учун бўлган жангларда жасорат нўрсатган бухорлик жангчи, Совет Иттифоқи Қаҳрамони. 15. Таникли совет авиаинженери. 16. Қўшилларнинг анъанавий намойиши. 20. Совет ҳарбий арбоби, армия генерали, Сталинград жангининг қўймандонларидан бири. 25. Гранданлар уруши қаҳрамони.

Тузувчи: Ф. ОРИПО-

Бош редактор МИРМУҲСИН

Редколлегия: Сарвар АЗИМОВ, Наримон ИБРОҲИМОВ (бош рассом), Махмуд МУЙДИНОВ, Анвар САИДУМАРОВ, Саид ШЕРМУҲАМЕДОВ, Комил ЯШИН, Азиз ҚАЮМОВ, Муҳаммадали ҚУШМОҚОВ (масъул секретарь), Ислиддин ҲАЙДАРОВ, Оқилжон ҲУСАНОВ, (бош редактор ўринбосари), Ҳаким ҲУСНИДДИНХУЖАЕВ.

«Гулистон» — ежемесячный, общественно-политический литературно-художественный журнал ЦК КП Узбекистана [на узбекском языке].

Адрессимиз: 700000, Тошкент — П. Ленин кўчаси, 41.

Редакция телефонлари: бош редактор — 333520; бош редактор ўринбосари — 333590; масъул секретарь — 325833; ижтимоий-сийёси бўйим — 333602; адабиёт ва санъат бўйими — 333659; фан ва маданият ҳамда рассомлар бўйими — 325832.

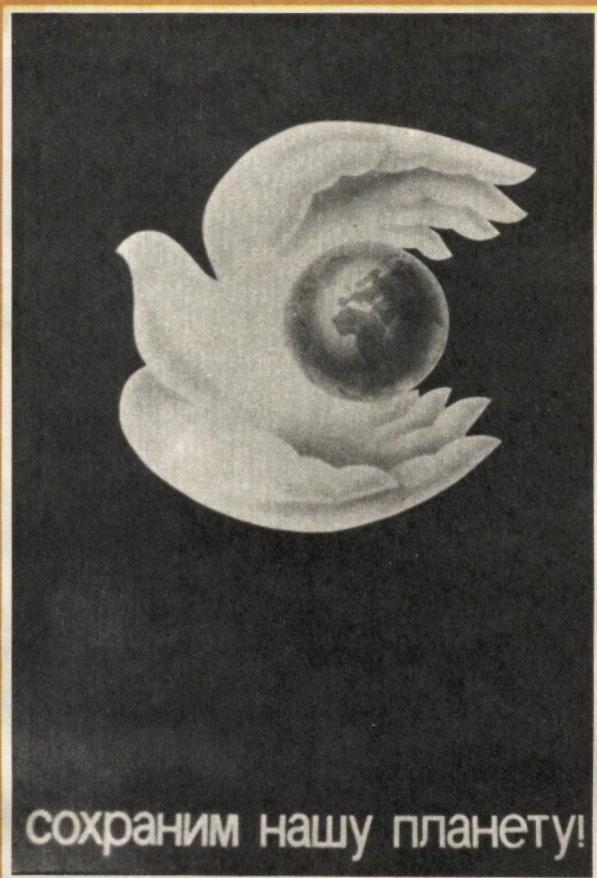
Босмахонага туширилди 18.12.83 й. Босиғга руҳсат этилди 13.01.84 й. Р — 11021. Когоз 70×1081/8. Ботиқ усууда босилди, Шартли босма тобоқ 5.6. Нашр хисоб тобоги 7.80. Тиражи 234710. Буюртма № 2395. Нашр В — 109.

Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети нашриётининг Мехнат Қизил Байрон орденли босмахонаси, 700000, Тошкент. ГСП, «Правда Востока» кўчаси, 26.

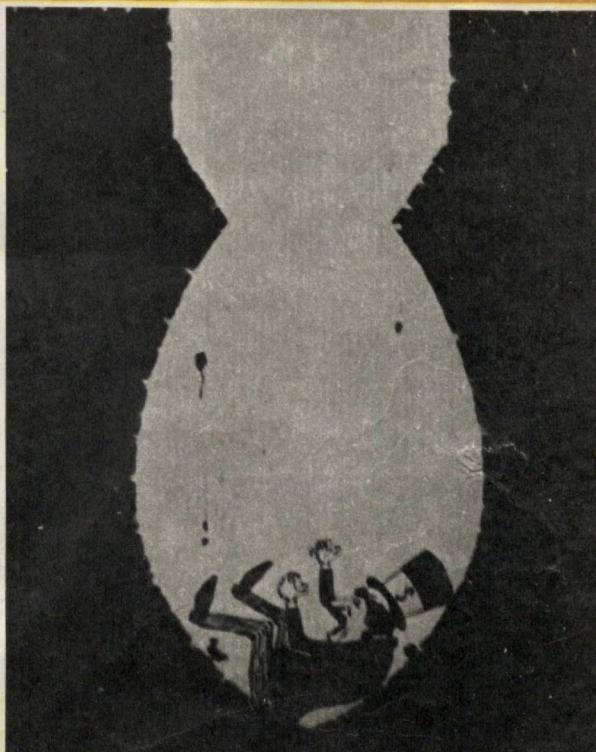
Ф. КАГАРОВ. Осмонимиз мусаффо бўлсин!

Москвада, СССР Рассомълик академияси залларида бўлиб ўтган — «Сатира тинчлик учун курашда» — IV Халқаро кўргазмада жаҳоннинг турли мамлакатларида яшовчи 300 дан кўпроқ рассомларниң асарлари намойиш этилди. Бизнинг республикамиздан бу анъанавий ва нуфузли кўрикда 12 рассом ўз асарлари билан иштирок этди. Жумладан, Фаррух Кагаров туркум плакатлари учун кўргазманинг фахрий медали ва Бутуниттироқ «Плакат» нашриётининг сорини билан, Татьяна Тахтарова, Абдугофир Зиёев ҳамкорликда чизилган «Она сайёрани асроймиз!» ва бошқа плакатлари учун кўргазманинг бронза медали билан тақдирландилар.

Т. ТАХТАРОВА, А. ЗИЁЕВ. Она сайёрани асроймиз!

Г. ТКАЧЕВ. Бирорга чоҳ қазисанг, ўзинг йиқиласан.

ISSN 0134—2287

Бағыт 35 тайын

Индекс 75233.

